

Život v Domově mládeže očima studentů

Bc. Lucie Šplíchalová

Diplomová práce
2010

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Lucie ŠPLÍHALOVÁ**
Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Život v Domově mládeže očima studentů**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti pedagogiky volného času, vývoje osobnosti jedince.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvalitativního výzkumu zaměřeného na problematiku pobytu studentů v domově mládeže.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

KOHOUTEK, R. *Základy užití psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s.r.o., 2002. ISBN 80-214-2203-3.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk-prostředí-výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80 7315-004-2.

PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002. 231 s. ISBN 80-7178-711-6.

MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.

ŠVARÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Karla Hrbáčková

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

18. ledna 2010

Termín odevzdání diplomové práce:

30. dubna 2010

Ve Zlíně dne 18. ledna 2010

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 21.4.2010

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše: přitom se přihlédá k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se věnuje tématu života studentů v domově mládeže.

Teoretická část práce se opírá o publikace zabývající se výchovou ve volném čase, osobností jedince v období adolescence a procesem socializace jedince.

Praktická část práce se pomocí metod kvalitativního výzkumu snaží nazírat na danou problematiku z pohledu studentů, jde tedy o jejich reflexi pobytu v domově mládeže.

Klíčová slova: výchova, volný čas, pedagogika volného času, domov mládeže, adolescence, socializace, vrstevnické skupiny.

ABSTRACT

The thesis is focused on a topic "life of students at boarding house".

The theoretical part is based on publications dealing with leisure time education, personality during adolescence and the process of socialization.

The practical part is by the method of qualitative research aiming to treat the described problematics from the point of view of students, and therefore it is a reflexion of their stay at boarding house.

Keywords: education, leisure time, leisure time pedagogy, boarding house, adolescence, socialization, peer groups.

Velmi děkuji Mgr. Karle Hrbáčkové za odborné vedení práce, cenné rady a připomínky.
Poděkování patří také mým blízkým, kteří mě po dobu studia podporovali.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG
jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 VÝCHOVA	12
1.1 SOUČASNÉ POJETÍ VÝCHOVY	12
1.2 VÝCHOVNÉ CÍLE.....	13
1.3 FUNKCE VÝCHOVY	15
1.4 ČINITELÉ VÝCHOVY.....	15
1.4.1 Osobnost pedagoga	16
1.4.2 Vychovávaný jedinec	17
1.4.3 Výchovné prostředky.....	17
1.5 VÝCHOVA VE VOLNÉM ČASE	18
1.5.1 Volný čas.....	18
1.5.2 Rozsah volného času	19
1.5.3 Struktura volného času	19
1.5.4 Náplň volného času	20
1.5.5 Způsoby trávení volného času středoškolskou mládeží	21
2 INSTITUCIONÁLNÍ PROSTŘEDÍ VÝCHOVY	24
2.1 ŠKOLSKÁ ZAŘÍZENÍ PRO ZÁJMOVÉ VZDĚLÁVÁNÍ.....	24
2.2 ŠKOLSKÁ UBYTOVACÍ A VÝCHOVNÁ ZAŘÍZENÍ	25
2.3 DOMOVY MLÁDEŽE	25
2.3.1 Pedagogičtí pracovníci v DM.....	25
2.3.2 Vnitřní řád v DM.....	27
2.3.3 Zaměření výchovně vzdělávací činnosti v DM.....	27
2.3.4 Zájmová činnost v DM.....	27
2.3.5 Nejčastější problémové chování žáků v DM.....	29
3 ADOLESCENCE	30
3.1 VĚKOVÉ VYMEZENÍ POJMU ADOLESCENCE	30
3.2 TĚLESNÝ VÝVOJ	32
3.3 SOCIÁLNÍ VÝVOJ.....	32
3.4 RIZIKOVÝ VÝVOJ	33
3.5 POSTAVENÍ DNEŠNÍ MLÁDEŽE VE SPOLEČNOSTI.....	34
3.6 HLEDÁNÍ IDENTITY – ZÁLEŽITOST CELÉHO ŽIVOTA	35
4 PROCES SOCIALIZACE	36
4.1 ČINITELÉ PROCESU SOCIALIZACE	37
4.2 FÁZE SOCIALIZACE	38
4.3 VLIV VRSTEVNICKÝCH SKUPIN	39
II PRAKTICKÁ ČÁST	41

5	POJEKT VÝZKUMU	42
5.1	CÍL VÝZKUMU	42
5.2	VÝZKUMNÝ PROBLÉM	42
5.3	DRUH VÝZKUMU	43
5.4	METODY VÝZKUMU A ZPŮSOB TRIANGULACE.....	43
5.5	VÝZKUMNÝ VZOREK A ZPŮSOB VÝBĚRU.....	44
5.5.1	Charakteristika zařízení.....	44
5.5.2	Charakteristika výzkumného souboru	45
5.6	ORGANIZACE A PRŮBĚH VÝZKUMU.....	49
5.6.1	Předvýzkum.....	49
5.6.2	Volné psaní.....	49
5.6.3	Individuální rozhovory	50
5.6.4	Ohniskový rozhovor	50
5.7	ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT	50
6	INTERPRETACE DAT.....	52
6.1	KROK DO NEZNÁMA	52
6.2	BEZ RODIČŮ ZA ZÁDY	54
6.3	JE TO BOJ	56
6.4	CO S NAČATÝM VEČEREM?.....	59
6.5	KAMARÁDI JSOU NEJVÍC	61
6.6	KNIHA PŘÁNÍ A STÍŽNOSTÍ	63
7	ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY	67
8	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	69
	ZÁVĚR	70
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	72
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	75
	SEZNAM OBRÁZKŮ	76
	SEZNAM PŘÍLOH.....	77

ÚVOD

Pro svoji diplomovou práci jsem si zvolila téma zabývající se životem studentů v Domově mládeže.

Zvolené výzkumné téma se mi jeví jako velmi aktuální a vybrala jsem si ho záměrně z toho důvodu, že již devátým rokem pracuji jako vychovatelka v tomto zařízení.

Pro studenty je toto zařízení, které má nepřetržitý provoz a poskytuje jim ubytování, celodenní stravování a možnosti k využití jejich volného času, jistým stupněm přechodu mezi rodinou a vlastním osamostatněním. Skladba studentů, ubytovaných v tomto zařízení je velmi různorodá, setkávají se zde žáci rozdílného studijního zaměření.

Studenti v tomto zařízení pobývají většinou čtyři roky, pět i více dní v týdnu, a to ve věku od patnácti do devatenácti, i dvaceti let. Z toho vyplývá, že mladí lidé v Domově mládeže tráví podstatnou část svého volného času, právě když procházejí složitým vývojovým obdobím zvaným adolescence. A právě v tomto vývojovém období u nich dochází k procesu sebeuvědomování, rozvoje osobnosti, hledání vlastní identity. Je to období utváření vlastních názorů a pohledů na svět. Studenti se v tomto období cítí takzvaně „v rozletu“, nutnost přizpůsobit se novým požadavkům, spojených s organizací života v Domově mládeže, se jim ne vždy plně zamlouvá.

V teoretické části práce se opírám převážně o publikace zabývající se výchovou ve volném čase, vývojem osobnosti jedince a procesem socializace. Dále se zabývám vlivem prostředí a osobností vychovatele. Nelze opomenout ani problémy, které jsou typické pro současnou středoškolskou mládež. Čerpala jsem také z praktických zkušeností, které jsem nasbírala během své praxe s dospívající mládeží.

V praktické části práce jsem provedla kvalitativní výzkum, jehož cílem je zjištění, jak se studentům v tomto zařízení, kde tráví většinu svého volného času a podstatnou část jejich mládí žije. Při provádění výzkumu jsem použila metodu volného psaní, polostrukturovaný rozhovor se studenty a metodu ohniskové skupiny s vybranými studenty. Získané informace jsem dále zpracovávala technikou otevřeného kódování.

V závěru práce jsem se snažila interpretovat všechny zjištěné informace a odpovědět na zvolené výzkumné otázky.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VÝCHOVA

S pojmem výchova se setkáváme velmi často a většinou si jej dáváme dohromady v souvislosti s působením na malé děti. Podle Krause (2001) je však výchova celoživotní záležitostí, dotýkající se všech lidí. Jedná se o proces vědomé a řízené socializace, kladné působení na člověka začleňujícího se do konkrétní společnosti.

Kohoutek (2002) vidí výchovu také jako komplexní a celoživotní proces ovlivňování osobnosti, kdy správná výchova má za úkol vést vychovávaného jedince k harmonii a všestrannosti, má být přiměřeně autoritativní, cílevědomá a vedoucí k sebevýchově. Tento proces se odehrává v rodině, ve škole i v široké mimoškolní oblasti.

Z pohledu systémové pedagogiky je výchova „kultivací mnohostranných vztahů lidí k světu v zájmu harmonického rozvoje člověka, společnosti i přírody, s níž jsme v interakci (Bližkovský, 1992, s. 81).“

1.1 Současné pojetí výchovy

Pojetí výchovy tak, jak ji vidíme dnes je výsledkem dlouhého hledání. Naše pedagogika vychází z humanistických tradic a usiluje o naplnění ideálů, které v minulosti hájily takové osobnosti, jako byl Komenský, Rousseau, Kant, Pestalozzi a další pedagogičtí myslitelé. Na prahu třetího tisíciletí musí výchovně-vzdělávací model vycházet z osvědčených pedagogických tradic a zároveň naplňovat potřeby moderní společnosti (Jůva, 2007).

„Z moderního hlediska je proto výchova především procesem záměrného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulující jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností (Průcha, 2003, s. 277).“

Pelikán (2007) uvádí sedm hlavních okruhů, na které by měla být zaměřena pozornost při hledání a rozvoji integrujících vlastností osobnosti:

- Hledání a nalézání smyslu existence, vlastního jednání a počínání.
- Adekvátní sebereflexe jako pochopení svých možností na cestě k samostatné osobnosti.
- Zaujetí aktivní životní pozice spolu se schopností orientace v nových situacích a připraveností je řešit.

- Zaměření pozornosti na výchovu charakteru, hodnotových preferencí a vytvoření osobní životní pozice.
- Potřeba pozitivní emočnosti, schopnost vnímat svět pozitivně a s nadhledem umožní člověku řešit složité životní problémy.
- Smysl pro odpovědnost, která je považována za typickou integrovanou vlastnost člověka a svobodu rozhodování.
- Citlivost k ostatním lidem, tolerance ostatních a prosociální jednání založené na pomoci druhým.

Základem změn současného pojetí výchovy je nahlížení na vychovávaného jedince jako na svébytnou osobnost, která má vlastní identitu. Je nutno respektovat individuální zvláštnosti jedince, jeho možnosti rozvoje a brát ohled na jeho potřeby, zájmy a vrozené dispozice. Hlavním principem výchovy by měl být partnerský přístup k vychovávanému jedinci, který však klade důraz na toleranci, a vzájemné porozumění (Horká, 2000).

1.2 Výchovné cíle

Tak jako se v historickém kontextu měnilo pojetí výchovy a střídaly se různé výchovné styly, tak se také měnily i výchovné cíle, tedy to, čeho má daná výchova dosáhnout.

I v dnešní době je nutné klást si neustále otázky, čeho má výchova dosáhnout, jakým způsobem vést děti a mládež, které dovednosti budou pro ně nepostradatelné v jejich dalším životě, co je smyslem celého výchovného procesu.

„Cíle výchovy jsou konkretizací žádoucích stavů vychovávaných (Bližkovský, 1992, s. 120).“

Výchovné cíle vychází také z toho, kam směřuje celá naše společnost, jsou zasazeny do rámce určitého společenského kontextu. Měly by být patrné ve všech složkách výchovného procesu, v rodině, ve škole, na pracovišti a tento kontext přechází až do celospolečenské úrovně. Celý výchovný proces probíhá ve vzájemně provázaných společensko-kulturních poměrech. Všechny tyto okolnosti vstupují do výchovného procesu, sám vychovávaný jedinec je zasazen do určitých socio-kulturních poměrů spojených především s rodinou a následně se začleňuje i v širší rovině společenské. Pokud

chceme stanovit, jakých výchovných cílů chceme dosáhnout, musíme si nejdříve zodpovědět otázku, kam směřuje celá naše současná společnost (Kraus, 2001).

V této souvislosti Kraus (2001) uvádí jako hlavní výchovný cíl harmonickou a všestranně rozvinutou, zdravou osobnost. Za další důležitý cíl pokládá připravenost k sebevýchově a autoregulaci.

V knize *Základy pedagogiky* Jůva (2001) prezentuje následující dělení cílů:

- **Individuální** – usilují o osobní rozvoj jedince, o jeho uplatnění a vlastní prospěch.
- **Sociální** – mají zajistit prospěšnost společnosti, aby jedinec byl ochoten a schopen plnit své sociální role. Tento výchovný aspekt vyzdvihoval především J. A. Komenský. Je důležité dosáhnout jednoty sociálních a individuálních cílů.
- **Obecné** – jsou společné veškeré výchově, např. mnohostranný rozvoj jedince, utváření jeho vztahu ke společnosti, k lidem a hodnotám.
- **Specifické** – sledují osvojení konkrétních vědomostí, dovedností a návyků spjatých s oblastí výchovného působení.
- **Materiální (informativní)** – tyto cíle výchovy se orientují na správné osvojení konkrétní učební látky, potřebné ke zvládnutí určitých úkolů.
- **Formální (formativní)** – jsou zaměřeny na soustavný rozvoj schopností jedince, tato koncepce vychází z psychologické teorie transferu (přenosu) schopností při osvojování si nových poznatků a dovedností.
- **Teoretické** – jejich těžiště je v systému vědomostí.
- **Praktické** – jejich základ spočívá v kvalitních dovednostech a návycích, jež vedou jedince k vykonávání prospěšné činnosti pro celou společnost.

Bližkovský (1992) dokládá ještě další dělení cílů:

- **Vnější cíle** – s těmito cíli se vychovávání zatím plně neztotožňují, iniciují je především učitelé a vychovatelé.
- **Vnitřní cíle** – můžeme označit jako sebevýchovné cíle, převládá zde pozitivní motivace jedince.

V pedagogické práci by všechny cíle měly být jasným ukazatelem směru, jednak pro vychovatele, a také pro vychovávané jedince. Správně určené výchovné cíle mají být konzistentní (celá soustava směřuje k nejvyššímu cíli), přiměřené (musí odpovídat daným podmínkám a dostupným prostředkům) a konkrétní (jednoznačně určené a dobře kontrolovatelné). Výchovné cíle jsou tedy mnohostranné, celá soustava cílů by však vždy měla vést také k životním cílům jednotlivců (Bližkovský, 1992).

1.3 Funkce výchovy

Úlohou výchovy v dnešní době je kultivace jedince a celé společnosti. Jednotlivé funkce, které by měla výchova plnit, se tedy dle Krause (2001) vztahují k celé společnosti.

Funkce výchovy, které se vzájemně prolínají, jsou následující:

- **Translačně-transformační funkce** – zajišťuje kontinuitu vývoje společnosti, obohacuje kulturu prostřednictvím výchovně-vzdělávacího procesu.
- **Komunikačně-kooperativní funkce** – zasahuje do systému mezilidských vazeb, přispívá k jejich kvalitě.
- **Socializační funkce** – prohlubuje kvalitativní rovinu socializačního procesu, přizpůsobení se dané společnosti a podmínkám výchovy.
- **Kultivační funkce** – je uskutečňována v procesu vzdělávání člověka, dochází zde ke zhodnocování všech nabytých vědomostí a jejich použití v praxi.
- **Ekonomicko-kvalifikační funkce** – vychází z vytváření předpokladů pro další rozvoj kvalifikovaných pracovních sil, které přispívají k dalšímu rozvoji hospodářství a celkové úrovni obchodu a dalších služeb.

1.4 Činitelé výchovy

Základními činiteli výchovy a celého výchovně-vzdělávacího procesu jsou pedagog, vychovávaný jedinec a dostupné výchovné prostředky.

Následující dělení bere na zřetel převážně působení pedagogů v oblasti volného času dětí a mládeže.

1.4.1 Osobnost pedagoga

Pedagogova osobnost má ve výchovné práci zásadní úlohu. Způsob, jakým pedagog nebo jiný výchovný pracovník působí na formování svých svěřenců, se jeví jako zásadní předpoklad úspěšné pedagogické práce.

Pedagog se velkou mírou podílí na úspěšnosti výchovně-vzdělávacího procesu, je jeho iniciátorem a organizátorem. Plánuje obsah výchově-vzdělávací práce, na jeho kvalitách mnohdy závisí průběh i výsledek výchovně-vzdělávacího procesu. Je kladen velký důraz na jeho morální, odborné a osobnostní vlastnosti (Jůva, 2001).

Jedním z podstatných činitelů, který má vliv na to, aby mladí lidé získali potřebné životní zručnosti, jsou pracovníci s dětmi a mládeží. Jen odborně vzdělaní a osobnostně připravení pracovníci jsou schopní dětem předat vědomosti a dovednosti takovým způsobem, aby mohli bez problémů vstoupit na trh práce, aby byli schopni vést kvalitní a smysluplný soukromý, pracovní či veřejný život (Bednařík, 2004).

Z toho vyplývá, že na současné i budoucí vychovatele jsou kladeny stále větší nároky, co se týká jeho lidských vlastností, ale také kvality vzdělání. V některých typech výchovných a vzdělávacích zařízení již v dnešní době nestačí pouze středoškolské vzdělání. Nynější doba si žádá jedince všestranně připraveného a ochotného se neustále dále vzdělávat, současným nárokům již nestačí jedinec bez odborné přípravy. Samozřejmostí se také stávají hlubší vědomosti z psychologie, sociologie a dalších společenských věd a také dobré organizační schopnosti. Bez těchto schopností a dovedností nemají budoucí pedagogičtí pracovníci příliš mnoho šancí stát se pro mladé lidi patřičnou a respektovanou autoritou. Vzdělání také pedagogovi umožní zavčas rozpoznat možné nebezpečí, které současné děti a mládež nejvíce ohrožují (Němec, 2002).

Mimo těchto odborných vlastností však nesmíme zapomínat také na velmi důležité osobnostní předpoklady jedince. Hájek (2008) poukazuje zejména na tyto vlastnosti:

- schopnost empatie
- komunikativnost
- pozitivní vztah k lidem
- optimismus
- odolnost při zvládání náročných situací

- průbojnost, iniciativa
- tvořivost, fantazie
- příjemný vzhled

Pokud volnočasový pedagog chce, aby se jeho snažení neminulo účinkem, musí se neustále zajímat o dění kolem sebe, vědět, čím mladí lidé žijí a orientovat se v různých oblastech sportu, kultury, umění. Jen tak může solidně obstát při práci mezi dětmi a mládeží (Němec, 2002).

1.4.2 Vychovávaný jedinec

Vychovávaným jedincem z pohledu volnočasového působení je mladý člověk, dítě i dospělý jedinec. Pro úspěšné výchovné působení na daného jedince musíme brát v úvahu jeho fyzické a psychické předpoklady. Fyzické předpoklady se mohou značně různit dle samotné oblasti výchovy. Psychickým předpokladům bývá v poslední době věnována velká pozornost, a to především schopnostem a nadáním pro určitou činnost. Schopnosti jedince se na rozdíl od vloh, které jsou dané, vytváří a rozvíjí v průběhu celého života. Rozvoj schopností umožňuje a urychluje osvojování si vědomostí, dovedností a návyků v pedagogickém procesu. Také sociální situace jedince je jedním z významných činitelů determinujících jeho výchovu a další výchovné působení (Jůva, 2001).

1.4.3 Výchovné prostředky

Výchova a vzdělávání se uskutečňují za pomoci různých výchovných prostředků. Do této oblasti spadá jak samotné pedagogické působení, tak vliv hromadných sdělovacích prostředků, práce, hry, uměleckých zážitků, sportovních aktivit a také vliv samotné skupiny, do které je jedinec začleněn. Tyto prostředky mohou na jedince působit intencionálně (záměrně neboli přímo), tím se rozumí samotné vyučování. Dále můžeme na jedince působit funkcionálně (jakoby bezděčně neboli nepřímo) pomocí výše zmíněné hry, práce, zážitků a dalších činností (Jůva, 2001).

Právě nepřímá výchova by měla být více aplikována při práci volnočasových pedagogů, při níž jde také o působení vychovatele na vychovávaného jedince.

„Čím lépe dokáže vychovatel proměňovat výchovné podmínky ve výchovné prostředky, tím bohatší je rejstřík jeho působení, tím těsnější je sepjetí jeho výchovy se životem, tím účinnější je jeho výchova (Bližkovský, 1992, s. 144).“

Bližkovský (1992) dále uvádí, že volba adekvátních výchovných prostředků spočívá na samotném vychovateli a náleží k vrcholným dovednostem pedagogického umění.

1.5 Výchova ve volném čase

1.5.1 Volný čas

Pojem volný čas definují jednotliví autoři různě. Průcha (2009, s. 379) charakterizuje volný čas „jako svébytný, subjektivně vnímaný, kulturně a společensky podmíněný a časově vymezený prostor, ve kterém se jedinec nebo skupina lidí svobodně rozhoduje o způsobu seberealizace prostřednictvím rozmanitých činností (sportovních, kulturních, technických apod.), jimiž naplňuje své potřeby (především sekundární) a rozvíjí své zájmy. Do kategorie volného času nezahrnujeme čas vyhrazený pro školní vzdělávání či práci, stejně jako činnosti spojené se sebeobsluhou.“

V jiné definici Průcha, Walterová, Mareš (In Janiš, 2009, s. 4) vystihují volný čas jako „čas, se kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku).“

„Volný čas je oblast, v níž se děti a mládež mohou realizovat v individuální a společenské dimenzi (Grecmanová, 2002, s. 172).“

Právo dítěte na volný čas zajišťuje Úmluva o právech dítěte, článek 31, která zaručuje, že „státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na odpočinek a volný čas, na účast ve hře a oddechové činnosti odpovídající jeho věku, jakož i na svobodnou účast v kulturním životě a umělecké činnosti (Úmluva o právech dítěte. In: Dokumenty OSN. [online]).“

Využíváním volného času z pedagogického hlediska se zabývá vědní obor **pedagogika volného času**. Je to společenskovědní obor, který začal nabírat na významu ve druhé polovině 20. století. Pedagogika volného času jako vědní disciplína se zabývá cílem, obsahem a způsoby výchovného zhodnocování volného času. Jelikož je pojmový aparát

dosud neustálený, výklad jednotlivých pojmů bývá často nejednotný. Pro práci s dětmi a mládeží se také velmi často používá termín **výchova mimo vyučování** (Hájek, 2008).

Ve vztahu k vychovávanému jedinci má volný čas funkci relaxační, rekreační, rozvojovou a plní také řadu dalších funkcí ve společenském systému. Protože si naše společnost uvědomuje důležitost těchto funkcí pro svůj rozvoj, usiluje vytvářením optimálních podmínek o kvalitní naplňování volného času, především pro děti a mládež (Sak, Saková, 2004).

1.5.2 Rozsah volného času

Rozsah volného času neboli jeho množství se může výrazně odlišovat u každého jednotlivce. Záleží na věku, objemu povinností, které jsou na jednotlivce kladeny, a také na jeho sociálně-ekonomické situaci. Obecně platí, že mládež má poměrně velké množství volného času, nemá však vždy dostatek prostředků na jeho kvalitní využívání. Pro člověka se stává volný čas pozitivní hodnotou, jestliže má pro něj vyhovující náplň (Spousta, 1994).

Pávková (2002) uvádí, že dnešní děti a mládež mají relativně hodně volného času. Dnešní zaměstnaní rodiče však nejsou schopni plně zabezpečit vlastními silami péči o své děti v tomto volném čase. Nemají na to dostatek času a také jim chybí materiální vybavení a odborná kvalifikace. Proto je důležité, aby byly instituce zabývající se výchovou mimo vyučování náležitě podporovány.

1.5.3 Struktura volného času

Strukturou volného času je myšlen určitý rozvrh činností, kde se střídají povinnosti s relaxací a zábavou. Pravidly takového střídání jednotlivých činností se zabývá psychohygiena, která mimo jiné zkoumá, jaká délka a náplň určité aktivity je pro strukturu volného času nejvýhodnější. Některé činnosti, budeme-li je vykonávat dlouho, se pro nás po čase stanou unavující a nezáživné, a naopak, budeme-li je dělat krátkou dobu, mohou být zajímavé a odpočinkové zároveň (Spousta, 1994).

Skladba volnočasových aktivit závisí také na denním režimu člověka. Důležité je dodržování správných zásad z hlediska zdravého životního stylu.

1.5.4 Náplň volného času

Součástí náplně volného času jsou následující činnosti:

- **Odpočinkové činnosti** - tyto činnosti slouží v první řadě k odstranění únavy a jsou tedy fyzicky i psychicky nenáročné. Mohou mít podobu klidu na lůžku, klidné procházky nebo přátelského rozhovoru. Do těchto odpočinkových činností též spadají drobné zájmové aktivity jako je četba, rukodělné práce, sběratelství apod. Také zde můžeme zařadit relaxační techniky, jež napomáhají k celkovému zklidnění organismu a odstranění únavy.
- **Rekreační činnosti** – obsahují pohybově náročnější aktivity sportovního zaměření, nebo náročnější manuální práce, které však také mají sloužit především k odbourání únavy. V ideálním případě by se veškeré sportovní aktivity měly provádět venku, aby se naplnily požadavky zdravého duševního i tělesného vývoje dětí a mládeže. V dnešní době nebývá tento požadavek vždy dodržován, velká část sportovních aktivit se přenáší do uzavřených prostorů tělocvičen a sportovních hal.
- **Zájmové činnosti** – jsou nedílnou součástí obsahu výchovy mimo vyučování. Tyto činnosti mohou být společenskovední, přírodovědné, pracovní, technické, sportovní, estetické. Jedinec si sám, na základě svých zájmů vybírá činnosti, které ho baví a má radost při jejich provádění. Jedinec s mnohostranně rozvinutými zájmy a jedním hlubokým, celoživotním zájmem je ideál, ke kterému má vést výchova mimo vyučování.
- **Sebeobslužné činnosti** – zaměřují se na vedení jedince k samostatnosti v péči o sebe samého a jeho osobní věci. Podstata samoobslužných činností spočívá v pěstování základních hygienických návyků, dále přechází i do oblasti péče o pořádek a čistotu ve svém okolí a samozřejmostí se také stává slušné chování a jednání s ostatními lidmi. Také práce s informacemi, jejich hledání a správné vyhodnocení považujeme v dnešní době za samozřejmost.
- **Veřejně prospěšné činnosti** – mohou být činnosti, jako je pomoc při tvorbě a ochraně životního prostředí, pomoc slabším, starším a nemocným osobám. Základem těchto činností je vedení dětí a mládeže k dobrovolné práci ve prospěch druhých lidí. Při dobrém pedagogickém vedení pomáhají tyto veřejně prospěšné aktivity formovat kladné charakterové vlastnosti vychovávaných jedinců.

- **Příprava na vyučování** – souvisí s plněním školních povinností. Patří sem vypracování zadaných domácích úkolů, ale také rozšiřování a prohlubování poznatků nabitých během vyučování a jejich praktické využití. Důležité je vytvoření optimálních podmínek pro možnost nerušené přípravy na vyučování (Pávková, 2002).

V souvislosti s aktuální náplní volného času dnešních mladých lidí, je důležité také zmínit některé konkrétní volnočasové aktivity, které se v současné době těší velké oblibě. Tyto aktivity jsou poněkud netradiční, ale stále více se rozšiřující.

Mezi tyto aktivity patří geocaching, což je turistická hra pro majitele navigačního systému GPS, v prostředí měst jsou to výstupy po vnějším plášti komínů. Jistý adrenalinový zážitek poskytují také lanová centra. Do našeho prostředí dnes proniká stále více těchto adrenalinových činností, které jsou přitažlivé zejména pro mladé lidi (Hájek, 2008).

1.5.5 Způsoby trávení volného času středoškolskou mládeží

Volným časem dětí a mládeže a jeho výzkumy se dlouhodobě zabývá pedagog a sociolog Petr Sak.

Dle výzkumu provedeného v roce 2001 vyplynuly nejčastější frekvence aktivit ve věkové skupině 15-18 let. Těmito aktivitami jsou „sledování televize, poslech CD, povídání si s přáteli, nicnedělání, práce s počítačem, četba knih, aktivní sportování, sledování videa, studium a příprava na školu, chov zvířat, návštěva diskoték, tanečních zábav, hry, výtvarná činnost, hudební a dramatické činnost, psaní dopisů a deníků, návštěva sportovních utkání, návštěva divadla, návštěva koncertů populární hudby (Sak, Saková, 2004, s. 64).“

V současné době v souvislosti s prudkým nárůstem internetového připojení si dovoluji tvrdit, že dnešní mladí lidé tráví nejvíce času právě na počítači, zatímco sledování televizních pořadů značně ustoupilo do pozadí. Televize již není nejmocnější médium, tuto štafetu nyní převzal internet a různé aplikace s ním spojené. Zde se mladým lidem nabízí nespočet možností pro zjišťování a sdílení informací a také toho v hojné míře využívají. Velkým lákadlem je také možnost prezentovat sebe samého, informace rychle měnit a doplňovat. Internet jako interaktivní a v současné době už i lehce dostupné médium se vyšplhal na první příčky způsobů trávení volného času dnešních mladých lidí.

Jak dále uvádí Petr Sak (2004) je základem trávení volného času mládeže především pasivní příjem obsahů estetických hodnot a informací z hromadných sdělovacích prostředků. Masmédia a tvůrci masové kultury mají tedy obrovskou moc nad mladou generací. Proměny ve výběru volnočasových aktivit jsou vázány na biologické, psychické a sociální zrání mladých lidí. Tyto změny probíhají kontinuálně a můžeme je sledovat v závislosti s věkem jedinců. Rozdíly jsou také patrné v závislosti na dosaženém vzdělání.

Tyto informace dokládají také další rozsáhlé výzkumy provedené sociálním pedagogem Blahoslavem Krausem. Kraus (2006) ve spolupráci s MŠMT zrealizoval v letech 1999-2004 rozsáhlou výzkumnou studii zaměřenou na středoškolskou mládež. Tato studie se zabývala celkovým životním způsobem mládeže, otázkami profesní orientace mladých lidí, problematikou partnerského soužití, hodnotové orientace, sociálními deviacemi objevujícími se mezi středoškolskou mládeží a také otázkou využívání volného času současné mládeže.

Výzkumný program přinesl značné množství údajů, velmi zajímavých a podnětných. Mezi nejčastější aktivity, které by mladí lidé rádi provozovali ve svém volném čase, patří sportovní činnosti, povídání si s kamarády, poslech hudby a cestování. Překvapivě pouze malé procento respondentů uvedlo, že by se rádi věnovali četbě. Naopak velká část respondentů uvedla, že nemají jasnou představu, jak svůj volný čas využít a také, že se nudí.

Zajímavé bylo také zjištění důvodů, které mladým lidem brání v provozování výše zmíněných aktivit. Jako nejčastější důvody byly uváděny následující skutečnosti: nedostatek času, nedostupnost aktivity v okolí, špatné vybavení a nedostatečné podmínky pro provozování vybraných aktivit, finanční nedostupnost. Dále bylo jako překážka zmiňováno přetěžování školními povinnostmi a nutnost přípravy do vyučování a dojíždění do školy z větší vzdálenosti.

Za zmínku stojí také uvedení rozsahu volného času mládeže, který se na konci sedmdesátých let pohyboval kolem 32 hodin týdně. Zmíněný nový výzkum však již dospěl k průměrné hodnotě 42 hodin týdně. Průměrná denní hodnota volného času středoškoláka je tedy šest hodin. Tato hodnota je nižší, pokud se jedná o pracovní den, činí zhruba pět hodin volna, o víkendu je to asi devět hodin volného času. Přičemž dívky uvádějí nižší průměrné hodnoty volného času než chlapci.

Při utváření osobnosti mladého člověka hraje volný čas a jeho naplňování vhodnými aktivitami klíčovou roli při jeho pozitivní socializaci. Pokud je nabídka volnočasových aktivit pestrá, má jedinec velkou šanci, že v něčem bude úspěšný a že se bude o danou činnost dále zajímat. Tím se dá předejít tomu, aby se jedinec nezačal podílet na sociálně patologických činnostech. I v tomto případě platí pořekadlo „kdo si hraje – nezlobí“ (Kraus, 2006).

2 INSTITUCIONÁLNÍ PROSTŘEDÍ VÝCHOVY

Na realizaci výchovného procesu prostřednictvím volnočasových aktivit se kromě rodiny a školy podílí několik institucí. Ty mají za úkol napomoci procesu personalizace, socializace a akulturace dětí a mládeže (Grecmanová, 2002).

Ne vždy byla výchova a celkové výchovné působení na jedince tak závislé a provázané s působením veřejných institucí. V současném globalizovaném světě nemá člověk mnoho šancí vyhnout se institucionalizovanému působení ve všech stránkách osobního života, výchovu nevyjímaje. „Výchova a vzdělávání jsou v moderních společnostech institucionalizovaný proces (Grecmanová, 2002, s. 169).“

Výraz instituce nejdříve vyznačoval soubor určitých pravidel, pod která spadaly také zákony a zvyklosti např. instituce manželství. Postupem času se význam slova přenesl i na pojmenování formálního uspořádání sociálních vztahů jako jsou např. organizace veřejné správy, školství, ministerstva. Instituce je hierarchicky řízená a vždy sleduje určitý cíl (Matoušek, 2003).

Výchovné instituce jsou sociální útvary, které zabezpečují uspokojování důležitých společenských i individuálních potřeb jednotlivce. Mají podobu sociálních organizací zabezpečujících poskytování různých služeb. Mohou být zřizovány státem, obcí, privátní nebo církevní. Jejich prvořadým úkolem by mělo být plnění výchovných a vzdělávacích cílů (Grecmanová, 2002).

2.1 Školská zařízení pro zájmové vzdělávání

Do školských zařízení pro zájmové vzdělávání patří:

- **Střediska volného času** – jsou zařízení s širokou zájmovou působností. Tyto zařízení bývají zřizované jako právními subjekty. Nabídku jejich služeb mohou využívat děti, mládež, studenti, rodiče s dětmi, pedagogové i široká veřejnost.
- **Školní družiny** – jsou přednostně určené žákům prvního stupně ZŠ. Zpravidla jsou zřizovány přímo v základních školách, mohou být však zřízeny i jako samostatná zařízení, slouží pak žákům jedné i více škol. Školní družiny jsou v provozu ve dnech školního vyučování, po dohodě se zřizovatelem i o prázdninách. Družiny umožňují dětem odpočinkové činnosti i přípravu na vyučování.

- **Školní kluby** – jsou určeny žákům druhého stupně ZŠ a žákům odpovídajících ročníků víceletých gymnázií. Základem jejich činnosti jsou organizované zájmové aktivity i nabídka spontánních činností. V místě, kde není zřízeno středisko volného času, mohou školní kluby přebírat jeho funkci (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008).

2.2 Školská ubytovací a výchovná zařízení

Mezi školské ubytovací a výchovné zařízení patří:

- **Domovy mládeže** – poskytují ubytování, stravování a kvalifikované výchovné působení pro žáky středních škol, středních odborných učilišť a vyšších odborných škol. V DM se mají studenti především připravovat na vyučování, jsou zde také vedeni k plnohodnotnému využívání volného času.
- **Internáty** – jsou určeny pro děti se zdravotním postižením, navazují na činnost škol se speciálním vzdělávacím programem, které jsou pro tyto žáky zřízeny.
- **Školy v přírodě** – zařízení splňující podmínky nutné pro ozdravné a rekreační pobyty dětí s vlastním pedagogickým personálem (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008).

2.3 Domovy mládeže

Podle Klapilové (2000) plní domovy mládeže především výchovnou a sociální neboli socializační funkci. Součástí socializační funkce je výchova k využití volného času studentů a výchova ve volném čase. Hlavním úkolem vychovatelů v domově mládeže je vytvořit takové podmínky pro ubytované studenty, aby mohli vedle přípravy na vyučování mnohostranně a kvalitně využívat volný čas. K tomu je zapotřebí vytvořit a respektovat vnitřní řád instituce, důležité jsou nejen materiální podmínky, ale také podmínky umožňující vznik dobrovolných a samostatných aktivit studentů.

2.3.1 Pedagogičtí pracovníci v DM

„Předpoklady pro výkon funkce pedagogického pracovníka jsou plná způsobilost k právním úkonům, odborná kvalifikace pro přímou pedagogickou činnost, bezúhonnost a zdravotní způsobilost (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008).“

Pedagogickou funkci v domově mládeže vykovává vychovatel. Jeho pracovní doba je rozdělena na přímou a nepřímou výchovnou činnost. Přímou činností se rozumí bezprostřední práce se studenty, za nepřímou činnost je považována příprava na tuto práci a další vzdělávání.

Povinností vychovatele je vedení osobní dokumentace svěřených žáků, plánování a příprava zájmové činnosti a její organizační zajištění, vykonávání dozoru a také vyhodnocování úspěšnosti výchovného působení. Dále sem spadá spolupráce se školou, vychovatel průběžně zjišťuje studijní prospěch a řeší výchovné problémy ve spolupráci s třídním učitelem nebo mistrem odborné výchovy. Samozřejmostí je spolupráce s rodiči a s ostatními vychovateli navzájem.

Bližkovský (1992) rozlišuje čtyři základní druhy činností, které vychovatel vykonává:

- **Činnosti komunikativní** – zabezpečují verbální i mimoslovní komunikaci s vychovávanými, která probíhá soustavně v celé výchovně vzdělávací činnosti.
- **Činnosti diagnostické** – jsou zaměřeny na analýzu výchovně vzdělávacích výsledků.
- **Činnosti projektivní** – jsou orientovány k cílům výchovy a spadá sem příprava na vyučování, výchovné plány a pedagogické předvídání.
- **Činnosti realizační** – znamená samotnou tvorbu a optimalizaci pedagogického procesu.

Dobrý vychovatel se snaží své svěřence podněcovat tak, aby se plně rozvíjely především jejich vlastní tvůrčí síly. Požadavky vychovatele jen nahrazují nároky reálného světa, vychovávaný jedinec se musí naučit samostatnosti, musí jednat odpovědně sám za sebe bez pomocných instrukcí vychovatele. Vychovávaným i vychovatelům je však důležité přiznat právo na chybu a na opravu těchto chyb. Výchovný proces se také neobejde bez vzájemné důvěry mezi vychovateli a jejich svěřenci. Tato důvěra může být někdy riskantní, ovšem ne tolik jako nedůvěra (Bližkovský, 1992).

Nároky na vychovatele v domovech mládeže jsou vysoké. Tuto práci by měla vykonávat široce orientovaná osobnost, která má náležité vědomosti, ale také požadované sociální kompetence. V dnešní době se stává nutností, že práci vychovatele by měla vykonávat osoba s vysokoškolským vzděláním (Klapilová, 2000).

2.3.2 Vnitřní řád v DM

Vnitřní řád domova mládeže obsahuje práva i povinnosti studentů ubytovaných v DM.

Ubytování studenti mají právo: užívat vybavení DM určené žákům, dostávat čisté ložní prádlo, podílet se na organizaci života v DM, podávat připomínky ke všem otázkám života v DM, být voleni do studentské samosprávy, požádat o delší vycházky, používat schválené elektrospotřebiče, přijímat návštěvy ve vyhrazených prostorách.

Mezi povinnosti ubytovaných studentů patří: dodržovat vnitřní řád DM, řídit se pokyny pedagogů, dodržovat zásady slušného chování, udržovat pořádek a čistotu ve svých osobních věcech a ve společných prostorách, dodržovat pravidla bezpečnosti a ochrany zdraví, dodržovat protipožární předpisy, ohlásit vychovateli každý úraz, hlásit veškeré závady inventáře vychovateli, šetřit zařízení DM (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008).

2.3.3 Zaměření výchovně vzdělávací činnosti v DM

Výchovně vzdělávací činnost v domovech mládeže je zpravidla zaměřena na tyto úkoly:

- adaptace žáků na nové prostředí
- osvojení si správných studijních návyků s větší mírou samostatnosti
- podřizování se zavedenému dennímu režimu
- vytvoření nových sociálních vztahů s vrstevníky
- aktivní využívání volného času, rozvoj individuální seberealizace
- zapojení se do činnosti samosprávných orgánů DM
- zapojení se do dalších zájmových aktivit nabízených jinými subjekty ve městě (Malach, 2007).

2.3.4 Zájmová činnost v DM

Snad každý člověk se ve svém volném čase o něco zajímá, o něco, co se mu líbí, a co mu dělá příjemné potěšení, když tomu svůj volný čas věnuje. Zájmová činnost by měla být pro člověka vždy příjemná záležitost, čas kdy si může dělat, co chce a mít z toho zároveň pocit uspokojení.

Zájmovou činností se rozumí „Pěstování a rozvíjení specifických sklonů, zájmů a koníčků (Průcha, 2003, s. 306).“

Stavěl (In Kohoutek, 2002) rozlišuje deset zájmových směrů: poznávací, estetický, sociální, o přírodu, obchodní, technický, rukodělný, materiální, výtvarný a sportovní.

Kohoutek (2002) charakterizuje zájem jako kladné citové hodnocení skutečnosti a snahou ji poznat a konat činnosti s ní spojené. Základní zaměření osobnosti člověka se odráží právě v jeho zájmech. U zájmů můžeme rozlišit:

- šíři x jednostrannost
- aktivitu x pasivitu
- sílu x slabost
- hloubku x povrchnost
- stálost x přelétavost
- hodnotu

Zájmy můžeme ještě rozlišit z hlediska:

- obsahu – o co se člověk zajímá, k čemu se daný zájem vztahuje
- hloubky – rozvinutosti zájmu

Většina lidí mívá obvykle několik zájmů zároveň. Tyto zájmy mohou být buď podobné a tudíž se navzájem doplňují a jeden podporuje druhý, anebo protichůdné. V tom případě může vzniknout konflikt mezi dvěma zájmy téhož jedince, který se pak nemůže věnovat těmto dvěma zájmům naplno. Rozdíly jdou vyzorovat také mezi přechodnými a trvalými zájmy (Čáp, 2001).

Zájmové činnosti v domovech mládeže organizují jednotliví vychovatelé a snaží se vytvořit širokou nabídku této činnosti. Mezi hochy bývá velký zájem o sportovní aktivity a sportovní turnaje mezi studenty z ostatních domovů mládeže. Tvořivé, výtvarné a rukodělné aktivity lákají především dívky. Materiální zajištění pro činnost výtvarných aktivit je finančně velmi náročné, např. provoz keramické dílny. Podle finančních možností jednotlivých domovů se nabídka zájmových činností může značně odlišovat v rozsahu i kvalitě.

2.3.5 Nejčastější problémové chování žáků v DM

Jedním z úkolů vychovatelů v domově mládeže je také činnost v oblasti primární prevence tzn. předcházení nežádoucím sociálně patologickým jevům. V rámci své sociální funkce by domovy mládeže měly chránit své studenty před negativními vlivy a návyky a také před vlivem negativně orientovaných vrstevnických skupin (Klapilová, 2000).

Z pohledu vychovatele v domově mládeže jsou nejčastěji řešené výchovné problémy se studenty následující:

- absence ve vyučování
- absence na praxi
- pozdní příchody z vycházek
- konzumace alkoholu
- kouření
- požívání omamných látek
- lhaní
- drobné krádeže
- šikana
- vulgární vyjadřování
- nevhodné chování vůči dospělým i ostatním studentům.

Výchovná opatření v DM sahají od napomenutí vychovatele, zákazu prodloužených vycházek, až po podmíněčné vyloučení, krajním případem je vyloučení z domova mládeže. Nejčastějším a nejpoužívanějším prostředkem k nápravě však stále zůstává dobrá komunikace se studenty.

„K tomu, aby pedagog dokázal adekvátně reagovat na tyto situace, musí být jak dostatečně poučen o způsobech práce s ohroženými žáky, tak se orientovat v nabídce pomoci, kterou poskytuje vládní i nevládní sektor, měl by vědět, kdo v regionu se takovou pomocí zabývá a kam směřovat žáka a jeho rodinu při hledání pomoci (Kraus, 2001, s. 197).“

3 ADOLESCENCE

3.1 Věkové vymezení pojmu adolescence

Pedagogický slovník uvádí velmi stručnou definici adolescence, která tento pojem vysvětluje jako „věkové období mezi dětstvím a dospělostí (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 12).“

Termín adolescence je odvozen od latinského slovesa *adolescere*, což znamená dorůstat, dospívat, mohutnět. V české terminologii se používá také termín mládí. Současná psychologie nemá jednoznačně ujasněné teoretické vymezení období adolescence, jako ostatně řadu jiných pojmů, v tomto případě je to především v důsledku složitosti této životní etapy (Macek, 1999).

Jak uvádí Říčan (2004) vymezení věkového období adolescence v naší kultuře neexistovalo odjakživa, a v některých kulturách neexistuje vůbec. V naší kultuře ještě v minulém století splývalo období dosažení pohlavní zralosti s dosažením sociální zralosti. Dnes se začátek období adolescence zpravidla určuje dobou, kdy mladý člověk přechází ze základní školy na jiný typ školy, což souvisí s volbou určitého povolání. Dalším mezníkem začátku období je také tělesné dozrávání jedince. Stanovení konce tohoto období je však ještě mnohem nejednoznačnější. V biologickém ani sociálním vývoji se již nenabízí žádný výrazný předěl. Dosažení plnoletosti totiž samo o sobě nemá z hlediska duševního vývoje větší význam. Tento předěl, stejně jako samotný nástup do zaměstnání, není použitelný jako hranice období. Někteří psychologové se proto shodují na hranici dvaceti let. I tady však musíme počítat s velkými individuálními rozdíly. U vysokoškoláků se doporučuje přidávat ještě další tři roky, protože se u nich počítá s jistou ekonomickou závislostí na rodičích, jež období adolescence prodlužují.

Toto životní období „vzniklo“ poměrně nedávno, teprve na počátku dvacátého století. Vznik této sociální skupiny souvisí s industrializací naší společnosti. Kvůli stále se zvyšující složitosti a náročnosti výroby, stoupaly nároky na odbornou přípravu a vzdělávání jedinců. Proto se vyčlenil časový a sociální prostor, ve kterém se tato příprava uskutečňovala, a později došlo také k institucionalizaci této přípravy. Z hlediska vzniku mládeže byl podstatný právě čas, který bylo nutné na takovou přípravu vyčlenit (Ondrejko In Kraus, 2006).

Macek (1999) dále rozlišuje tři fáze adolescence:

- **časnou adolescenci** – období v rozmezí zhruba 11-13 let
- **střední adolescenci** – období ve věkovém rozmezí 14-16 let
- **pozdní adolescenci** – období v rozmezí 17-20 let i déle

Každá z těchto etap má své specifické charakteristiky, které je možné v průběhu jednotlivých období vyzorovat.

Někteří autoři v poslední době hovoří také o nově vznikajícím fenoménu „**postadolescenci**“. Tato nově vznikající životní etapa souvisí s trendem neustálého prodlužování školní docházky, čímž je vytvořen nový prostor existence mládeže ve věkovém rozmezí 20-30 let. Toto období je charakteristické odkladem sociálních rolí a experimentováním s nimi, místo jejich zodpovědného přijímání. Postadolescenci lze charakterizovat jako obrannou reakci mladých lidí vzhledem ke stále obtížnějšímu chápání současného složitého světa (Kraus, 2006).

I když stále existují určité nejasnosti v oblasti věkového vymezení adolescenčního období, vývojové úkoly tohoto období jsou celkem ujasněné a podle Macka (1999) jsou tyto úkoly následující:

- přijetí vlastního těla, fyzických změn včetně pohlavní role
- kognitivní komplexita, flexibilita a abstraktní myšlení
- uplatnění emocionálního a kognitivního potenciálu ve vrstevnických vztazích, schopnost vytvářet a udržovat vztahy s vrstevníky obou pohlaví
- změna vztahu k dospělým, na rozdíl od pubescence dochází ke vzájemnému respektu
- ujasnění představ o budoucí profesi
- získání kompetencí pro zodpovědné chování v souvislosti s rozvojem intelektu a emočnosti
- příprava pro partnerský život
- ujasnění hierarchie hodnot, ustálení vlastního vztahu ke světu a k životu

3.2 Tělesný vývoj

V tělesném neboli somatickém vývoji v období adolescence dochází k vyvážení tělesných proporcí, zpomaluje se růst končetin, svalstvo však mohutní a rostou vnitřní orgány. Vlivem harmonizace tělesných proporcí dostává tělo dospělou podobu, zlepšuje se pohybová koordinace. Somatický vývoj je v podstatě ukončen a adolescent již získává svoji konečnou tělesnou podobu. Pro toto období je typická také vysoká fyzická výkonnost (Kolektiv autorů, 2001). Výrazně roste svalová síla a schopnost pracovní zátěže. Někteří adolescenti jsou schopni například ve sportu podávat výkony na vrcholové úrovni (Kohoutek, 2002).

Tělesný růst do výšky je u většiny chlapců ještě výrazný, zatímco u dívek již ne tak patrný. Mnohem rychleji než končetiny roste trup a postava tak konečně dostává dospělé proporce. Chlapecká postava díky nárůstu svalstva mužní. Naopak dívčí postava se stává především růstem ňader a boků více ženskou (Řičan, 2004).

Samotný tělesný vzhled jednotlivce silně působí na jeho psychiku. Domnělé či skutečné nedostatky v tělesném vzhledu, nápadný, nebo naopak opožděný vývoj druhotných pohlavních znaků jsou pro mladé lidi zdrojem nepříjemných prožitků vedoucích i k pocitu méněcennosti. V tomto období se také nápadně zvyšuje činnost potních a mazových žláz, což má za následek zhoršení stavu pokožky a tuto skutečnost mladí lidé vnímají obzvláště citlivě. Je vhodné, když se nedostatky tělesného vzhledu kompenzují vhodně zvolenou zájmovou činností, kde může jedinec vyniknout (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008).

Průcha (2009) uvádí, že v současné době je ukončen tělesný růst chlapců přibližně v 18 letech, přičemž osmnáctiletí hoši dnes dosahují průměrné tělesné výšky 180,1 cm. Růst dívek je ukončen dříve než u hochů a to přibližně kolem sedmnáctého roku. Průměrná výška dnešních osmnáctiletých dívek je 167,2 cm. Zvyšování průměrné tělesné výšky potvrdily pravidelně prováděné antropologické výzkumy v ČR.

3.3 Sociální vývoj

Sociální vazby v adolescenci se rozvíjí jak po stránce kvalitativní, tak i po stránce kvantitativní. Interpersonální vztahy získávají novou kvalitu, adolescenti pokračují ve snaze o odpoutání se od rodičů a vytvoření vlastní nezávislosti. Chtějí mít svůj způsob života, vlastní kulturu, názory a celkový náhled na život. Pokud vše probíhá správným

směrem, dochází, na rozdíl od pubescence, k výraznému zklidnění vzájemných vztahů mezi rodiči a dětmi. Vrstevnické vztahy jsou stále ve větší míře založeny na společně sdílených prožitcích, přátelství a možnost se svobodně vyjadřovat přispívá k možnosti důležitého srovnávání se s okolím. Dospívající jedinec přijímá nové sociální role, posiluje se také pojetí sociální identity spolu se schopností posuzování situace ze subjektivního hlediska (Macek, 1999).

Tento postup vývojových změn bývá v literatuře označován jako sociální zrání. „Je to proces vývojových změn jedince, který probíhá pod tlakem měnící se pozice a rolí, vedoucí k postupné proměně objektu společenské péče ve společenský subjekt (Sak In Kraus, 2006, s. 12).“

Pelikán (2007) dodává, že je nutné brát v úvahu také nerovnoměrný vývoj osobnosti jedince. V období adolescence, předchází fyzický vývoj psychickému a ten následně sociálnímu. Proto nás může překvapit, že se v jednání dospívajících jedinců objevují prvky uvažování dospělého člověka současně s uvažováním malého dítěte.

3.4 Rizikový vývoj

I když konfliktní a krizové chování by již nemělo být hlavním charakteristickým znakem adolescence, neznamená to, že se toto věkové období neobejde bez rizikového a problémového chování mnohých jedinců. Toto rizikové chování může být dvojího druhu. Na prvním místě hrozí nebezpečí poškozování vlastního zdraví, na místě druhém je možná újma druhých lidí a s tím související ohrožení společnosti. Mnohé příčiny rizikového chování mladých jsou připisovány špatnému rodinnému zázemí. Utváření hodnotových norem a žebříčků začíná právě v rodině, rodinné klima má zásadní vliv na eliminaci výskytů problémového chování (Macek, 1999).

Kraus (2006) vidí jako jeden z rizikových faktorů vývoje jedince nedostatečné uvolňování vazeb mezi dětmi a rodiči, což nutně vede k vnitřnímu napětí. Díky tomuto napětí a nedostatečnému naplňování sociálních rolí často dochází k selhávání dospívajícího ve vytváření uspokojivých vztahů s ostatními vrstevníky. Vytvoření těchto vztahů je však pro mladého člověka velmi důležité, jinak dochází k sociální izolaci a odtud je jen krůček k rizikovému, často i deviantnímu chování. Projevem takového deviantního chování může

být nepřiměřená agresivita, zneužívání omamných látek či sebepoškozování jedince. To vše vyplývá z pocitu méněcennosti a nedostatečného vývoje vnitřní identity.

3.5 Postavení dnešní mládeže ve společnosti

Situace, v jaké se dnešní mladí lidé nacházejí, není vůbec jednoduchá. Dnešní mladý člověk má mnohem více možností jak trávit svůj volný čas, může se svobodněji rozhodovat při výběru povolání, partnera, na rozdíl od mladých lidí v nedávné minulosti může mnohem více ovlivnit, jak bude žít svůj vlastní život. Ovšem doba, ve které se nachází, a ve které by měl tato zásadní rozhodnutí uskutečnit je daleko problematičtější a složitější než dříve. Ne nadarmo bývá současná doba označována jako doba prázdnoty a individualismu. Zaměření na výkon, být nejlepší, a překonávat ostatní, to je to, o co dnes běží v první řadě. Také zahlcení velkým množstvím informací na úkor běžné komunikace mezi lidmi má neblahý vliv na rozvoj člověka. Nikdy v minulosti neútočilo na člověka současně tolik vlivů, jako v dnešní době. Tlak na rozhodovací schopnosti jedince je velmi silný. To vše přes míru zahlcuje dnešní mladé lidi a může to v nich vyvolávat pocity nejistoty a neurčitosti. Když k tomu všemu připočteme ještě krizi současné rodiny a možná závažná ohrožení mladistvých, nezbyvá než konstatovat, že úkoly, se kterými se musejí dnešní mladí lidé vypořádat, jsou velmi náročné (Němec, 2002).

K posuzování dnešní mládeže je důležité připomenout, že už v dávné minulosti bylo na mladé lidi nazíráno s jistým odstupem. Již v 5. století př. n. l. Sokrates tvrdil, že si mládež zvykla na příliš velký přepych, nemá úctu ke stáří a s oblibou přezírá authority. Je však důležité vycházet z toho, že mládež je neoddelitelnou součástí společnosti, v níž právě žije. Přísluší tedy k určitému sociálnímu systému zavedenému v dané společnosti, představuje vzdělanostní, kvalifikační a produktivní potenciál, a má zásadní vliv na další vývoj této společnosti (Kraus, 2006).

Jak už bylo řečeno, vlivem působení mnoha podnětů dnes zmizí zavedené životní jistoty a životní perspektivy, a postavení dnešních mladých lidí ve společnosti se stává mnohdy velmi nejisté. Jedním z faktorů této nejistoty mohou být i obtíže při hledání zaměstnání po absolvování školy, což je zejména v dnešní době častý problém i u absolventů vysokoškolského studia (Grecmanová, 2002).

3.6 Hledání identity – záležitost celého života

V období dospívání se jedinec více zamýšlí nad svým postavením ve společnosti, nad světem jako takovým a probíhá formování jeho osobnosti, hledání sebe samého.

Podle Říčana (2004) není hledání vlastní identity pouze záležitostí adolescence, ale celého života. Základy budování této identity se tvoří již od raného dětství, kdy si dítě začíná uvědomovat samo sebe. Na to navazující celý vývoj osobnosti až do dospělosti můžeme vidět jako nikdy nekončící hledání, upevňování a také přetváření vlastní identity. Ovšem právě v období adolescence vrcholí osobní zápas o vytvoření vlastní identity. V tomto období adolescent jakoby zápasí se sebou samým i se svým okolím, když se snaží najít „vlastní Já“. Tento proces nejednou připomíná těžký boj, pro ty, kteří dobře nesplnili vývojové úkoly v předcházejících obdobích. Budování identity je běh na dlouhou trať a není vždy tak jednoduché vplout do dospělosti bez překonávání překážek.

„Adolescent řeší problém své identity, „hledá vlastní Já“. Zatímco v dětství převládají tlaky na adaptaci, v adolescenci převažuje individualizace, snahy o autonomii, vlastní volby, interpretace hodnot a norem, vytváření na dospělých nezávislých vztahů (Havlík, Kořa, 2002, s. 55).“

Vývojovým úkolem v adolescenci je tedy hledání a vytvoření identity vlastního „Já“. Tento úkol navazuje na předcházející vývojové úkoly a rovněž na něj navazují další vývojové úkoly, jen tak může být vše sjednoceno do úplného celku. V tomto procesu, který je mnohohvrstevnatý, je podstatné, aby si jedinec utvořil vědomí vlastní jedinečnosti a neopakovatelnosti. Důležitý je také pocit začlenění se do společnosti, vědomí vlastní stability a příslušnosti (Macek, 1999).

Adolescent se musí především vyznat sám v sobě, ověřit si, co dokáže a najít vlastní přesvědčení. Není s podivem, že adolescenti často bývají zmatení s pocitem nejasnosti. Období hledání sebe sama bývá často bolestné a provázené osobními krizemi. Někteří dospělí tyto krize těžko chápou, což nijak nezlehčuje adolescentovo hledání (Říčan, 2004).

„Mít identitu znamená znát odpověď na otázku, kdo jsem, znát sám sebe, rozumět svým citům, vědět, kam patřím, kam směřuji, čemu doopravdy věřím, v čem je smysl mého života. Znamená to jistotu sebou samým, zodpovědnost za své činy, realistické sebevědomí, znalost svých možností a mezí (Říčan, 2004, s. 217).“

4 PROCES SOCIALIZACE

Socializace je proces postupného začleňování člověka do společnosti, jedinec se z bytosti biologické mění na bytost společenskou. Tento proces napomáhá jedinci, aby se naučil v dané společnosti žít. Proces socializace se odehrává vždy v nějakém prostředí a jedinec si osvojuje formy chování, jazyk a kulturu tohoto prostředí (Kraus, 2008).

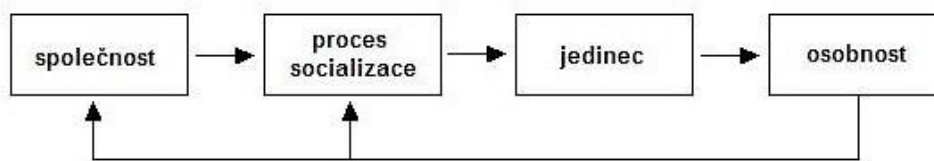
Kohoutek (2002) chápe socializaci jako utváření společenské stránky lidské osobnosti. Je to tedy proces učení, při kterém si člověk osvojuje systém poznatků, hodnot a norem. Tyto poznatky jedinci umožňují začlenění do společnosti, ve které jedinec žije a účastnit se společenského života této společnosti. Jedinec se tedy prostřednictvím vlivu společnosti postupně stává společenským tvorem, učí se žít s druhými lidmi, komunikovat s nimi a spolupracovat.

Začleňování jedince do společnosti se uskutečňuje pomocí sociálního učení, sociální komunikací a interakcí. V některých případech může být zapotřebí i nátlak na jedince. Pokud se projeví nedostatky v procesu socializace, může se jedinec začít chovat deviantním způsobem, poškozujícím sebe i společnost. Toto chování je pak nutné napravit pomocí resocializace. Resocializace má napomoci opětovnému začlenění jedince do společnosti (Čáp, Mareš, In Průcha, 2009).

Palán (2002) spojuje proces socializace také s procesem enkulturace a personalizace osobnosti. Vychází z předpokladu člověka jako nehotového jedince, který se postupně vědomě i nevědomě integruje do kultury, která jej obklopuje. Jedinec se tedy v procesu socializace teprve utváří a kultivuje jako společenská bytost.

Cílem socializace je tedy zařazení jedince do společnosti. Jedinec by se měl naučit přejímat společností uznávané hodnoty a zbavovat se hodnot a norem, které daná společnost neuznává (Palán, 2002).

Proces socializace (Palán, 2002, s. 194):

Obr.: 1 Proces socializace

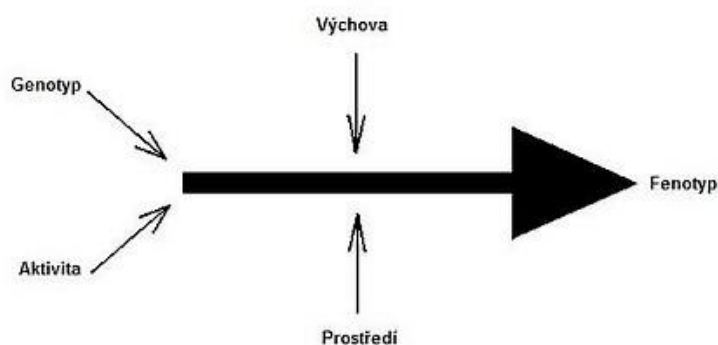
V souvislosti s pojmem socializace je důležité zmínit také pojem **sociabilita**. Sociabilitou se rozumí přátelskost, družnost. Je to schopnost jedince vytvářet přátelské a mezilidské vztahy, komunikovat a spolupracovat s ostatními lidmi. Základním předpokladem sociability jedince je schopnost empatie, vcítění se do prožitků druhých lidí a přizpůsobení se (Průcha, 2009).

Kraus (2008) uvádí, že sociabilita je schopnost navazovat vztahy s jinými lidmi, kontakty, schopnost přebírat různé společenské role, napodobování vzorů a osvojování si nových poznatků. Sociabilita je tedy schopnost sociálního učení se jedince a tato schopnost se rozvíjí v sociálním prostředí.

4.1 Činitelé procesu socializace

Procesu socializace se účastní různí činitelé, za nejdůležitějšího činitele je považována rodina, dále jsou to vrstevníci, škola a sdělovací prostředky.

Proces socializace názorně vyjadřuje následující schéma (Kraus, 2008, s. 64):

Obr.: 2 Činitelé procesu socializace

Genotyp je soubor vlastností jedince získaných v okamžiku početí, jde tedy o vrozené dispozice jedince. Výchova zahrnuje všechny činnosti, které člověka formují pro život ve společnosti. Fenotyp, jako vyústění procesu socializace, je soubor znaků jedince, jimiž se projevuje v daném stádiu svého vývoje (Kraus, 2008).

„Sociální učení (socializace) probíhá během interakce mezi individuem a jinými jedinci, jedincem a skupinou, skupinami nebo jedincem (skupinou) a prostředím. Interakcí jsou

činnosti (aktivity, procesy), odehrávající se přímo nebo zprostředkovaně mezi účastníky nějakého sociálního vztahu (jednotlivci, skupinami, prostředím) a směřující k nějakému cíli, který je společný a na němž jsou psychologicky (motivačně, emocionálně, existenciálně) angažováni (Musil, 2005, s. 30).“

4.2 Fáze socializace

Socializace je celoživotní proces, který probíhá nahodile a živelně a odvíjí se v několika rovinách. Začátek socializace probíhá v rodině, dalším stupněm je rovina profesní, kdy se jedinec připravuje na své budoucí povolání. Posledním stupněm je socializace společenská, která zahrnuje všechny aktivity jedince směřující ku prospěchu společnosti (Kraus, 2008).

Hroncová a kol. (In Kraus, 2008) rozděluje fáze socializace na dvě etapy:

- **Přípravná fáze** – jedinec si osvojuje řeč jako základní komunikační prostředek, postupně si zvnitřňuje hodnoty a normy dané společností a přejímá základní společenské role.
- **Realizační fáze** – jedinec přebírá a plní nové role a vykonává řadu dalších činností s těmito novými rolemi spojených.

Sociologové rozlišují další způsob členění socializace podle čtyř základních stádií života člověka:

- **Dětství** – období od narození do 15 let. V této etapě se budují základy života jedince a rozhoduje se o celé jeho osobnosti. Socializační proces v dětství se dovršuje ukončením základní školní docházky. Následuje rozhodování o další profesní dráze jedince.
- **Mládí** – je velmi složité období. Mládež jako společenská skupina je na rozdíl od dětí vnitřně diferencovaná, jsou zde patrné velké rozdíly mezi studenty, uční i pracující mládeží. Z toho vyplývá, že i socializace v tomto období probíhá diferencovaně. Dalším aspektem této diferenciace je fakt, že hranice fyzické dospělosti se dnes posunuje směrem dolů, avšak hranice sociální dospělosti směrem nahoru (někdy až k hranici 30 let věku). Mnoho problémů s dnešní generací mládeže je připisováno právě tomuto nerovnoměrnému vývoji osobnosti. Mládež jako taková působí v rámci společnosti jako samostatný celek, má svoji kulturu,

hodnoty a měla by představovat určitý progresivní element pro další vývoj společnosti.

- **Dospělost** – v tomto období se naplňují všechny tři životní dráhy jedince (rodinná, profesní, společenská). V této fázi je patrná snaha o společenské zakotvení a zabezpečení rodiny, profesní výkonnost jedince kulminuje kolem čtyřicátého roku věku.
- **Stáří** – hranice této etapy taktéž nelze přesně určit. V současné době se hranice stáří posunula až po sedmdesátém roce věku. Úbytek sil a snížení výkonnosti jedince však nastává i mnohem dříve. V tomto období dochází k mnoha proměnám a zvrátům, je důležité stále udržovat společenské kontakty a najít si nový životní rytmus (Kraus, 2008).

Vlivem socializace dochází k formování vyšších forem prožívání a chování jedince. Výsledkem socializace je tedy socializované já, tzn. sociálně zralá osobnost. Tato osobnost by měla mít přiměřené pracovní návyky, kultivovaný osobní projev, vlastní systém hodnot, emocionální zralost a předpokládá se také schopnost objektivní sebereflexe (Musil, 2005).

4.3 Vliv vrstevnických skupin

Vrstevnická skupina bývá zpravidla malá, neformální skupina mladistvých stejného věku a s přibližně stejným sociálním statusem. Při socializaci jedince hraje významnou úlohu. Na své členy může mít vrstevnická skupina výrazně pozitivní, ale i negativní vliv. Vrstevnické skupiny poskytují mladým lidem určité zázemí při přechodu k roli dospělých jedinců. Vrstevnickou skupinou rozumíme takovou skupinu, které je jedinec fakticky členem (Průcha, Walterová, Mareš, 2003).

Vedle vrstevnických skupin existují také **skupiny referenční**. Čáp (1997) popisuje referenční skupinu jako skupinu vztažnou. Jedinec zpravidla nebývá členem této skupiny, ale chtěl by se jím stát, přejímá vnější znaky této skupiny (způsob oblečení, chování, vyjadřování), především však její názory a hodnotové orientace, s nimiž se ztotožňuje.

Mladí lidé se ve skupině vrstevníků učí brát ohledy na potřeby druhých, seznámí se s lidmi různých povah, učí se prosazovat svůj názor, řešit konflikty, vyrovnávat se s nezdarem a plnit rozličné sociální role. Po nějakou dobu jsou mladiství na skupině vrstevníků silně

závislí, protože si myslí, že tato skupina jim poskytuje více porozumění než dospělí. Obava z nepřijetí anebo vyloučení z vrstevnické skupiny mladé lidi velmi frustruje (Čáp, 1997).

Jak uvádí Macek (1999) adolescenti mají tendenci oddělovat vrstevnické vztahy od vztahů přátelských a partnerských. Vrstevnický vztah umožňuje vzájemné poskytování názorů, pocitů a vzorců chování bez větších závazků. V této skupině může dospívající testovat sám sebe. Adolescenti velmi rádi napodobují ostatní a také jsou rádi napodobováni, cítí se dobře, když jsou ostatními vrstevníky viděni, slyšeni a oceňováni. Sdílejí podobné zkušenosti, stejnou životní pozici, stejné problémy a nejistoty.

Adolescenti dokážou spoustu času je tak prokecat se svými přáteli, tyto rozhovory jsou pro mě nutností. Zaujatě při nich řeší otázky smyslu života a vlastní existence. Někteří adolescenti však nejsou zvlášť společenšší a vyhledávají i hodně samoty (Říčan, 2004).

Pro vývoj zralé osobnosti má skupina vrstevníků podstatný význam. Pomáhá mladým lidem osamostatnit se z dosavadní závislosti na autoritě rodičů, pokud se z této závislosti nevymaní, těžko se u nich formují osobnostní rysy jako je samostatnost, iniciativa a nové sociální dovednosti potřebné pro jejich další společenský a pracovní život (Čáp, 1997).

Toto tvrzení dokládá Langmeier (In Říčan, 2004). Pokud se dospívajícímu nepodaří zprostit z přílišné závislosti na rodičích, může docházet k různým obtížím, adolescent například může lásku k rodičům obrátit v nenávist a úctu v pohrdání. Sám ovšem nemusí svým prudkým afektům rozumět. Proto je důležité, aby adolescent přemístil část svých vazeb na vrstevníky, kteří mu poskytnou náležitou podporu. Tento separační proces obvykle skončí před dvacátým rokem věku a opět se obnoví pozitivní vztah k rodičům.

Kamarádi jsou jedním z prvních míst, kam se mladí lidé obrátí na cestě k dospělosti. Právě z domova na kamarády se přenáší silná potřeba být přijímán, oblíben a někam patřit. Mladí lidé mají možnost v důvěrných kamarádských vztazích vyjádřit množství osobních pocitů, myšlenek a vzájemně si porozumět, protože vyrůstají společně (Ward, Adams, Levermore, 1997).

Je důležité, aby měli mladí lidé možnost zařadit se do skupiny vrstevníků, která realizuje činnosti lákavé pro mladé lidi, a nejsou v rozporu z hlediska společnosti. Pokud tyto činnosti organizují dospělí jedinci, kteří mají pro mladé lidi porozumění, umějí s nimi vycházet a stávají se pro ně přirozenou autoritou, bývají mladými lidmi velmi kladně přijímáni (Čáp, 1997).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 POJEKT VÝZKUMU

V následujících kapitolách uvádím, co je cílem výzkumu včetně výzkumných otázek, druhu výzkumu, dále se zaměřuji na způsob výběru zkoumaného vzorku současně s charakteristikou jednotlivých respondentů, zmiňuji použité metody výzkumu a způsob zpracování získaných dat.

5.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zmapovat názory, postoje a pocity studentů ubytovaných v domově mládeže. Výzkum se snaží pomocí kvalitativních metod podhalit, jak se studentům v tomto zařízení, kde tráví většinu svého volného času a podstatnou část jejich mládí, žije.

Jak jsem již zmínila v úvodu, devátým rokem pracuji jako vychovatelka studentů v domově mládeže a mám možnost pozorovat, jak studenti do DM přichází, jak zde tráví svůj volný čas, a jak z něj po ukončení studia odchází. V průběhu své praxe jsem vyslechla mnoho výtek od studentů k organizaci života v DM, což by bylo celkem pochopitelné.

Více mne však zaráží, že jsem se také setkala s velkým nepochopením, či spíše snad neznalostí ze strany širší veřejnosti. Zdá se, že domovy mládeže mají pověst „ústavu“, kde mladí lidé nemají možnost svobodné volby, a svůj čas zde tráví poněkud s nelibostí.

Proto bych byla velmi ráda, kdyby má práce, která je založená na výpovědích samotných studentů, přispěla k utvoření uceleného obrazu o životě studentů v domově mládeže a možná i k lepšímu nahlížení na tato zařízení všeobecně.

5.2 Výzkumný problém

Základní otázkou výzkumu je zjištění: Jak studenti vnímají pobyt v domově mládeže?

Dílní výzkumné otázky se zaměřují na tyto oblasti:

- Jaké jsou nejčastější problémy studentů při adaptaci na pobyt v domově mládeže?
- Jakou důležitost přikládají studenti vzájemným vztahům?
- Co přispívá k pocitu spokojenosti studentů?

5.3 Druh výzkumu

Jako nejvhodnější postup pro uskutečnění mého výzkumu se mi jevil kvalitativní způsob získávání a zpracování dat. Jak uvádí Hendl (2005) kvalitativní výzkum byl dlouho některými metodology považován pouze za doplněk nejčastěji používaného kvantitativního výzkumu. Dnes však má rovnocenné postavení spolu s ostatními formami výzkumu.

„Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 17).“

Kvalitativního přístup jsem zvolila z toho důvodu, že jsem tímto způsobem pracovala již při provádění výzkumu pro bakalářskou práci. Tato metoda je mi osobně sympatičtější, a také výzkumy prováděné kvalitativně jsou pro mě čtivější a přinášejí mi více různorodých a komplexních informací o zkoumaném fenoménu.

Jsem si však vědoma toho, že výsledky takto provedeného kvalitativního výzkumu nelze zobecnit. „Kvalitativně orientované výzkumy vycházejí z fenomenologie, která zdůrazňuje subjektivní aspekty jednání lidí, a tudíž kvalitativně orientované výzkumy připouštějí existenci více realit (Chráška, 2006, s. 41).“

5.4 Metody výzkumu a způsob triangulace

Při provádění mého výzkumu jsem použila metodu volného psaní, polostrukturovaný rozhovor a metodu ohniskové skupiny.

Volné psaní probíhalo jako volné vyjádření respondentů v písemné podobě ke třem tematickým okruhům.

Druhou metodou byl polostrukturovaný rozhovor s jednotlivými respondenty, kde některé otázky byly předem dány a další vznikaly až při průběhu rozhovoru bezprostředně dle situace.

Poslední použitou metodou byla ohnisková skupina jako společná diskuse účastníků výzkumu na předem určené téma. Morgan (2001) definuje ohniskovou skupinu jako

techniku výzkumu, která shromažďuje potřebné údaje prostřednictvím skupinové interakce. Tato interakce probíhá během společné debaty, jejíž téma (ohnisko) určí badatel.

Těmito třemi způsoby jsem se pokusila zajistit potřebnou triangulaci dat. Dle Švaříčka (2007) ukazují triangulace různost pohledů na zkoumanou otázku, rozšiřuje záběr a přidává hloubku a konzistenci zkoumanému problému.

5.5 Výzkumný vzorek a způsob výběru

Jelikož se jedná o kvalitativní výzkum, výběr respondentů byl záměrný. Do výzkumu jsem zařadila studenty ubytované v domově mládeže, kde pracuji, a to z toho důvodu, abych k nim měla lepší přístup při provádění výzkumu a také pro případné doplnění informací. V DM je ubytováno 350 studentů z různých škol, ne všichni studenti se znají navzájem mezi sebou.

5.5.1 Charakteristika zařízení

Domov mládeže poskytuje ubytování, stravování a nabídku zájmové činnosti pro studenty středních škol, středních odborných učilišť a vyšších odborných škol. Je to čtyřpatrová budova, která se nachází kousek od centra města.

Domov mládeže je smíšený pro chlapce i děvčata, kteří studují na 18 různých školách. O studenty se zde stará 12 vychovatelů, a jedna hlavní vychovatelka. Na každém patře se střídají tři vychovatelé, jeden na ranní směně a dva na odpolední směně. Každý z vychovatelů má na starosti výchovnou skupinu, kterou tvoří 30 studentů a dále dle svého zaměření vede některou ze zájmových aktivit nabízených v DM. Těchto aktivit se účastní i studenti z jiných výchovných skupin.

Studenti jsou ubytováni na pokojích po šesti, dvě etáže jsou dívčí a dvě chlapecké. Na každé etáži se nachází kancelář vychovatelů, společné sociální zařízení, kuchyňka, studovna a televizní místnost.

Studenti ubytovaní v DM musejí dodržovat Vnitřní řád DM, který jasně vymezuje jejich práva a povinnosti. Studenti 1. a 2. ročníku mají povolené vycházky do 21 hodin, studenti 3. a 4. ročníku mohou být na vycházce do 21.45 hodin. Výjimky povoluje příslušný vychovatel.

Všechny volnočasové aktivity nabízené v DM zajišťují kvalifikovaní pedagogové. Je zde velmi pestrá nabídka využití volného času. Studenti mají k dispozici společenskou místnost s klavírem, dobře vybavenou knihovnu, počítačovou učebnu s připojením k internetu, keramickou a výtvarnou dílnu. Mezi studenty je velký zájem o širokou nabídku sportovních aktivit. Přímou v DM je zařízená posilovna s rotopedem, speciální místnost s kobercem pro cvičení (kalanetika, jóga, gymabaly, pilates), hala vybavená zrcadly, stoly na stolní tenis, stolním fotbálem, k dispozici je zde i velkoplošná projekce. 3 x týdně se hrají míčové hry (volejbal, florbal, malá kopaná) ve velké tělocvičně, 1 x týdně se chodí na spinning do nedalekého fit centra. Dle počasí je využívána zahrada a hřiště za DM (kopaná, volejbal, bedminton, petanque). Velkým kladem je to, že veškeré nabízené aktivity jsou pro studenty zdarma, což není automatické ve všech zařízeních tohoto typu.

5.5.2 Charakteristika výzkumného souboru

Předpokladem bylo, že výzkumný vzorek bude mít 8 respondentů. Po provedení předvýzkumu jsem oslovila vytipovaných 8 studentů, od kterých jsem získala souhlas s prováděním výzkumu. Studenty jsem dopředu seznámila s tím, k jakému účelu je moje práce určena a jak bude výzkum probíhat – volné psaní, individuální rozhovor a skupinový rozhovor. Všechny jsem ujistila, že jejich vyjádření je anonymní a slouží pouze pro účely mé diplomové práce.

Do výzkumu byli zařazeni studenti různého pohlaví, 4 dívky a 4 hoši. Při výběru studentů jsem se zaměřila na to, aby zastupovali různorodě studenty ubytované v našem zařízení (např. student střední školy, student učebního oboru, sportovec, z úplné rodiny, z neúplné rodiny, problémový žák, aktivní, atd.). Také jsem chtěla docílit toho, aby vybraní studenti nebyli ve vzájemném úzkém vztahu. Vybírala jsem proto studenty z různých vychovatelských skupin a ze všech etází v DM.

U každého z respondentů jsem napsala krátkou rodinnou a osobní anamnézu, aby případní pozorní čtenáři měli souborné informace o účastnících výzkumu.

Jména respondentů byla záměrně pozměněna. Pro pozdější přehlednější orientaci v textu a pro následné otevřené kódování jsou dále používána pouze začáteční písmena respondentů.

Adéla (A)

RA: úplná rodina žijící v bytě. Matka pracuje jako kuchařka a z prvního manželství má staršího syna ve věku 32 let. Ten s rodinou již nežije. Otec pracuje jako zedník.

OA: věk 17 let, navštěvuje Střední hotelovou školu, 2. ročník, v DM bydlí druhým rokem. Životu v DM se přizpůsobila poměrně snadno, nedělalo jí problém dodržovat řád domova. Od začátku pobytu se projevuje jako velmi sympatická, ochotná a bezproblémová dívka, spíše introvertní typ. Do školy se připravuje pravidelně každý den, studijní prospěch 1,8. Dbá na udržování pořádku na pokoji, vycházky ve večerních hodinách nevyhledává.

Hana (H)

RA: úplná rodina, žije s rodiči a sourozenci v rodinném domě. Matka je v domácnosti, otec je právník. Sourozenci jsou starší, bratr má 29 let a sestra 28 let. Rodiče velmi podporují aktivity dcery – doprovod na závody, odvozy na speciální tréninky a rehabilitace do jiného města.

OA: věk 17 let, navštěvuje Gymnázium, 3. ročník, v DM bydlí třetím rokem. Hraje závodně tenis na velmi dobré úrovni, trénuje dvoufázově každý den. Zúčastňuje se národních i mezinárodních turnajů, hodně času tráví i na sportovních soustředěních. Ve škole má individuální studijní plán. Z toho důvodu často chybí i na DM. Studijní prospěch 1,8. Je přátelská, příjemná, sportovní přípravu bere velmi zodpovědně. Problém jí dělá udržování pořádku ve vlastních věcech na pokoji.

Petra (P)

RA: Petra žije v neúplné rodině bez otce, ani se o něm nikdy nezmiňovala. Má dva mladší bratry, dvojčata, ve věku 14 let. Matka je v současné době bez zaměstnání.

OA: věk 16 let, navštěvuje učební obor na Střední škole gastronomie a obchodu, 1. ročník, v DM bydlí prvním rokem. Ze začátku měla Petra problémy respektovat určitý domovní řád. Dělal jí problém dodržet včasné příchody z vycházek, jak v odpoledních, tak i ve večerních hodinách. Přípravě do školy nevěnuje téměř žádnou pozornost, studijní prospěch velmi slabý 2,5. V DM se okamžitě dala dohromady s děvčaty, které jsou na tom podobně. Také často chyběla na praxi, vše řešeno ve spolupráci s matkou. V poslední době se více zklidnila, našla si zde přítele, se kterým tráví většinu volného času. Také se začíná zapojovat do sportovních aktivit organizovaných v DM.

Renata (R)

RA: Renata bydlí s matkou a jejím přítelem v bytě. O vlastního otce nemá zájem a nechce se s ním stýkat. On by údajně zájem měl, ale má ještě 5 dalších dětí, každé s jinou ženou. Matka je drobná podnikatelka.

OA: věk 19 let, navštěvuje učební obor na Střední škole gastronomie a obchodu, 2. ročník, v DM bydlí prvním rokem. Na DM přišla až ve věku 19 let, kdy přestoupila na jinou školu. Vystupuje suverénně, je velmi dominantní a je jí „všude plno“, ale její chování a vystupování se pohybuje v mezích normy. Pokud něco potřebuje, dovede si věci zařídit dle svého. Často také jedná za jiné lidi, řeší jejich problémy atd. Přípravě do školy nevěnuje téměř žádnou pozornost, studijní prospěch 2,0. Je však přístupná domluvě a ochotná i udělat něco navíc. Mohla by lépe využít svůj volný čas, který zde promarní, schopnosti a potenciál na to má. Doma má staršího přítele, který již pracuje.

David (D)

RA: žije v úplné rodině v sídlištním bytě spolu s mladší sestrou, která navštěvuje čtvrtou třídu ZŠ.

OA: věk 18 let, navštěvuje Střední průmyslovou školu, 4. ročník, v DM bydlí čtvrtým rokem. V prvním roce pobytu v DM se dopustil několika závažných přestupků, rušení nočního klidu, pozdní příchod z vycházky pod vlivem alkoholu, absence ve vyučování, neomluvená absence v DM, kouření vodní dýmky na pokoji v DM. Vše řešeno ve spolupráci s rodiči i třídním učitelem, teprve pak nastalo zlepšení chování. Ve druhém roce pobytu se znovu opakovala situace, kdy přišel do DM v podnapilém stavu. Bylo mu ukončeno ubytování v DM, našel si nové ubytování ve vedlejším DM, kde zůstal do konce školního roku. Ve třetím ročníku opět požádal o ubytování v našem zařízení a bylo mu vyhověno.

Od té doby s ním nebyly žádné výchovné problémy. Řád DM dodržuje a zapojil se i do sportovní zájmové činnosti. Do školy se připravuje pravidelně, mohl by však být i v tomto směru aktivnější a cílevědomější. Průměrný studijní prospěch 2,1.

Jan (J)

RA: pochází z úplné rodiny, má další tři sourozence, bratra a dvě sestry. Společně bydlí v rodinném domě. Otec pracuje jako stavební technik, matka je učitelka.

OA: věk 18 let, navštěvuje Střední průmyslovou školu, 3. ročník, v DM bydlí třetím rokem. Hraje závodně volejbal, na tréninky dojíždí 1 x týdně do místa bydliště. Aktivně se také věnuje hře na housle v cimbálové muzice. V kolektivu ostatních studentů patří k neaktivnějším, zapojil se do všech sportovních akcí pořádaných v DM. Školní přípravu bere zodpovědně, chce dále studovat na VŠ obor architektura, navštěvuje proto dvakrát týdně i přípravné kurzy. Na veškerých věcech se s ním dá velmi dobře domluvit. Průměrný studijní prospěch 1,7.

Karel (K)

RA: žije v neúplné rodině s matkou a dvěma mladšími sourozenci. Matka je v invalidním důchodu. Setra navštěvuje druhou třídu ZŠ, bratr šestou třídu ZŠ. Žijí v rodinném domku společně s prarodiči.

OA: věk 18 let, navštěvuje Střední průmyslovou školu, 3. ročník, v DM bydlí třetím rokem. Doma navštěvuje folklórní kroužek, je také členem dobrovolného sboru hasičů, sportuje. Od začátku pobytu v DM je rád středem pozornosti, velmi společenský, kamarádský, komunikativní typ. Okamžitě se aktivně zapojil do všech volnočasových činností a některé z nich sám pomáhal organizovat a realizovat, za tuto činnost mu byla udělena pochvala vychovatelky. Ve druhém ročníku mu byla udělena důtka a podmíněčné propuštění z DM za porušení řádu domova – kouření v prostorách DM. Do školy se připravuje nepravidelně, studijní prospěch 2,9. Na konci druhého ročníku skládal opravnou zkoušku z matematiky.

Libor (L)

RA: žije v úplné rodině v rodinném domě. Matka je poštovní doručovatelka, otec řidič kamionu. Má další tři sourozence, bratra ve věku 16 let, a dvě sestry ve věku 14 a 11 let.

OA: věk 15 let, navštěvuje Střední průmyslovou školu, 1. ročník, v DM bydlí prvním rokem. Dle dosavadního chování a vystupování v DM se jeví jako příjemný, radostný a kamarádský typ. Rád navštěvuje posilovnu, vyhledává také společnost dívek, s nimiž si rád povídá. Studijní přípravu zatím bere zodpovědně, ve studovně tráví poměrně dost času. Studijní prospěch 1,9.

5.6 Organizace a průběh výzkumu

5.6.1 Předvýzkum

Před provedením samotného výzkumu jsem uskutečnila předvýzkum. V tomto předvýzkumu jsem náhodně vybraným studentům položila pět otázek a vyzvala je, aby mi na ně písemně odpověděli. Všichni tito respondenti byli také seznámeni s účelem mého výzkumu a ujištění o zachování anonymity a neposkytování zjištěných informací jiným osobám.

Účelem předvýzkumu bylo zjistit, zda budou studenti vůbec ochotní a schopní na mé dotazy odpovídat a zda budu moci svoji práci uskutečnit s potřebným množstvím validních dat.

Ze zkušenosti vím, že studenti se v minulých letech velmi neradi podíleli na vyplňování jakýchkoliv dotazníků, do kterých velmi často uváděli zavádějící odpovědi, smyšlené a nahodilé informace. Z tohoto důvodu jsem si již na začátku stanovila jako stěžejní postup kvalitativně orientovaný výzkum, který se zakládá na jiném způsobu sběru dat, než byli studenti zvyklí např. ze školy i z DM. Zároveň jsem se však obávala, zda budou studenti ochotní a nápomocní spolupracovat se mnou takovýmto způsobem, protože to od nich vyžadovalo větší míru samostatné aktivity a formulace vlastních myšlenek.

Předvýzkum probíhal na konci školního roku 2009 a na začátku nového školního roku – z důvodu otestování i nově příchozích studentů.

K mému velkému překvapení jsem získala poměrně obsáhlé a velmi zajímavé vyjádření od 58 respondentů, z toho 40 od dívek a 18 od chlapců. Tyto cenné informace mi posléze byly podnětem k některým dalším výzkumným otázkám.

5.6.2 Volné psaní

První částí výzkumu, která probíhala v měsíci lednu a únoru 2010, se zúčastnilo všech 8 vybraných studentů. Pro samotný výzkum byly otázky na volné psaní upraveny tak, aby nabízely co největší prostor pro volné vyjádření studentů k danému tématu. Nejednalo se o otázky, ale tři okruhy témat, ke kterým se studenti měli vyjádřit. Někteří studenti mi přinesli vypracované odpovědi obratem na druhý den, dvěma studentům (hochům) trvalo vypracování odpovědí více než týden a musela jsem je několikrát upomínat.

5.6.3 Individuální rozhovory

Individuální rozhovory probíhaly v průběhu měsíce února a března 2010. I těchto rozhovorů se zúčastnilo všech 8 studentů vybraných do výzkumu. Všechny rozhovory byly prováděny v prostředí mé pracovní kanceláře a to z toho důvodu, že na DM není jiná, vhodnější místnost. Jednotlivé rozhovory byly nahrávány na diktafon a trvaly v rozmezí od 14 do 22 minut, v závislosti na sdílnosti jednotlivých účastníků. V průběhu konání tří z rozhovorů jsme byli vyrušeni studenty přichozími do kanceláře s dotazem na mne, nebo žádajícími vycházku. Toto však dle mého názoru nemělo vliv na kvalitu sdělení, rozhovor byl jednoduše přerušen a poté plynule pokračoval dál.

5.6.4 Ohniskový rozhovor

Poslední částí výzkumu byl ohniskový rozhovor. Zde jsem poprvé narazila na organizační problém. Docílit toho, aby se všech 8 respondentů setkalo v určený den a hodinu za účelem provedení společného rozhovoru, se ukázalo jako téměř nadlidský úkol. Termín setkání byl několikrát změněn z důvodu absence studentů v DM, nemoci účastníků, a různým sportovním a osobním aktivitám zúčastněných. V tomto případě šlo zejména o studenty s bohatě naplněným volným časem, kteří své zájmové aktivity uskutečňují i mimo DM a tyto činnosti jim zabírají poměrně dost času. Naopak studenti, kteří nebyli nijak zvlášť zatíženi studijními povinnostmi, nebo vlastními aktivitami byli připraveni společný rozhovor uskutečnit v podstatě kdykoliv.

Společné setkání se podařilo zrealizovat na konci měsíce března. Ohniskového rozhovoru se zúčastnilo celkem pět respondentů, z toho dvě dívky a tři hoši.

Dvě respondentky se dopředu omluvily, jedna z důvodu návštěvy fyzioterapeuta a druhá měla mimořádnou brigádu – měla však zájem přesunout rozhovor na jindy, aby se ho mohla zúčastnit. V tom jsme jí však nemohla vyhovět, protože již nebylo dále možné uskutečnění rozhovoru oddalovat. Poslední respondent svoji účast přislíbil, i když ne zrovna ochotně, ale nakonec se ve stanoveném termínu nedostavil.

5.7 Způsob zpracování dat

Veškerá data získaná volným psaním, individuálním a ohniskovým rozhovorem jsem dále zpracovávala technikou otevřeného kódování.

Technika otevřeného kódování se používá k analýze dat právě při provádění kvalitativního výzkumu dle zakotvené teorie. „Kódování obecně představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými (označenými) fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje (Švaříček, 2007, s. 211).“

Nejprve jsem provedla úplný přepis individuálních rozhovorů s respondenty i rozhovoru vzniklého z debaty v ohniskové skupině, což zabralo poměrně hodně času. Poté jsem měla nachystané všechny potřebné data v psané podobě (včetně volného psaní).

Další postup byl následující. Všechny výpovědi jsem si několikrát pozorně přečetla. Poté jsem při dalším čtení rozdělila text na jednotlivé úseky (stěžejní informace) a tyto úseky jsem označila kódy. Každý kód má své označení např. R12, kde velké písmeno představuje počáteční písmeno ze jména respondenta a číslo značí pořadí vybraných výroků (kódů) od daného respondenta.

Poté jsem vytvořila seznam všech kódů a začala jsem tvořit jednotlivé kategorie - kategoricky jsem seskupovala jednotlivé kódy do vyšších celků. „Pod hlavičku nově pojmenované kategorie slučujeme pojmy – kódy, které se zdají příslušet ke stejnému jevu (Švaříček, 2007, s. 221).“

Takto mi vyšlo celkem šest hlavních kategorií. U každé kategorie jsem uvedla pod ni spadající hlavní kódy a interpretovala jsem získané informace. Poté jsem se snažila najít odpovědi na mé výzkumné otázky a vyhodnotit celkový výsledek výzkumu.

Na závěr jsem se pokusila, dle získaných informací, stanovit určitá doporučení vhodná pro praxi. Tato doporučení jsou adresována studentům.

6 INTERPRETACE DAT

Na základě vyhodnocení všech získaných dat jsem utvořila šest hlavních kategorií a ty jsem pojmenovala následovně:

1. Krok do neznáma
2. Bez rodičů za zády
3. Je to boj
4. Kamarádi jsou nejvíc
5. Co s načatým večerem?
6. Kniha přání a stížností.

Citace studentů v textu práce jsou uvedené kurzívou a jedná se o přepis v hovorové mluvě.

6.1 Krok do neznáma

Hlavním tématem této kategorie jsou pocity spojené s očekáváním něčeho nového, neznámého, obávaného i lákavého.

Tuto kategorii utvořily kódy: obavy (A1), nechci tam (R11), strach (K48), zděšení (H10), mnoho otazníků (K1), cizí lidé (J29), šok, (A19), špatný dojem (K12), kde to jsem (K 9), sám (L7), omezení (P1), neznalost (D4), změna (D1), optimismus (P8), nějak bude (K11), výhody přátelství (J8), nové věci (J7), správná volba (L1), důvěra (J42), nad očekávání (A18), bez obav (P35), být za sebe (D2).

Stěžejním tématem této kategorie byly počáteční obavy studentů spojené s nástupem do domova mládeže. „...ze začátku jsem se bála toho, co mě čeká...být sama v cizím městě.“ Ukázalo se, že studenti většinou neměli žádnou představu o tom, jak by se mohl jejich pobyt v domově mládeže odvíjet. „Neměl jsem vůbec žádné představy, nevěděl jsem, do čeho jdu, pomalu ani kam jdu, všechno bylo nové, takové vlastně poprvé takové zjištění, co se děje na takovém intru.“ První pocity v novém prostředí pak nebyly zrovna nejlepší. „...působilo to na mě tak depresivně, jsem se bál, nevěděl, do čeho to jdu...jsem si říkal, co je to za vězení, co tady budu dělat, se asi zblázním.“ Karel přiznává: „...každý člověk má strach a který řekne, že nemá, tak ho stejně má, toho se bojí, když jde do něčeho nového...“ Jiná studentka dodává: „Těsně před mým nástupem na DM jsem se obávala, že se budu

muset více osamostatnit.“ Znamená to, že studenti si uvědomují, že se budou muset začít chovat jinak a přemýšlí nad tím.

Další problém, který studenti před nástupem na domov mládeže často řeší je otázka velkého počtu studentů na jednom pokoji, hlavou se jim honí, co to budou za lidi a jak společné soužití budou zvládat. *„Tak zpočátku jsem byla taková docela zděšená z toho, že mám jít na intr, protože představa šesti lidí na pokoji mě docela děsila, tak jsme uvažovali i o privátu...“* Karel dodává: *„...nedovedl jsem si ani představit život s pěti úplně neznámými lidmi.“* Velký počet spolubydlících na jednom pokoji zpočátku uvádí do rozpaků téměř všechny ubytované studenty, zvláště když byli až dosud zvyklí na vlastní soukromí. *„...můj první dojem nebyl, že se tam bojím jít, jen pro mě byl nezvyk být se šesti dalšíma lidma na pokoji, jsem totiž zvyklá být sama v pokoji.“* Výstižně to řekl Jan: *„...jdete do neznámého prostředí, kde vás čeká pět spolubydlících a vlastně vy nevíte, jak se k vám budou chovat, a je jich vlastně pět, což je docela dost...“* Studenti mají možnost napsat si požadavek, s kým by chtěli bydlet v pokoji, pokud tu mají nějaké známé, nebo nastupují společně se spolužáky ze základní školy. Ani takové soužití však nebývá bezproblémové, dobrý kamarád ze školy se brzy může ukázat jako nesnesitelný spolubydlící. *„Myslela jsem si, že je klidná, ale opak se stal pravdou.“* Po dohodě s vychovateli je možné požádat o přeložení na jiný pokoj. Nebývá však pravidlem, že by se studenti stěhovali vícekrát do roka. Nejdříve je snaha vyřešit situaci na daném pokoji, studenti jsou tak nuceni řešit problémy a ne utíkat před nimi. Obavy z neznámých spolubydlících nejsou jen záležitostí studentů prvních ročníků. Pokoje jsou věkově smíšené, a tak i starší studenti někdy netuší, s kým budou příští rok bydlet, pokud jejich dosavadní spolubydlící ukončili studium. *„Doufaly jsme, že druhým rokem pobytu na internátu nám přidělí lepší holky...“*

Jen tři respondenti si zjistili informace od svých kamarádů a měli tedy alespoň rámcovou představu o tom, jak to na domově mládeže chodí. *„...ten kamarád, co tu byl přede mnou, mi říkal, jak to tady je....“* Nástup na DM byl pak pro ně snazší a jejich počáteční obavy nemusely být tak velké. *„Tak viděl jsem, do čeho jdu, že. Měl jsem nějaké fotky, co jsem si od nich vzal a tak jako co mi řekli, jak to tady chodí, po kolikati jsme na pokoji a tak asi.“* Mnoho informací lze získat také na internetových stránkách domova. *„Jen jsem se dívala na internet na stránky a jinak jsem vůbec nevěděla.“* Někteří však bohužel dostali mylné informace, které si neověřili a čekali něco jiného. *„...mě bylo řečeno, že už to tu bude*

udělaný tak, že už bude mít každý pokoj svoji sociálku...na pokoji, když jsem to tam viděla, tak jsem spustila pláč, teďka ještě, když mi bylo řečeno, jak je to s těma sprchama, tak to byla hysterie...“ Domov mládeže je zařazený do druhé ubytovací kategorie a má tedy výjimku vztahující se na počet ubytovaných studentů na pokoji včetně společných sprch.

Ostatní studenti neprojevali velký zájem zjistit si předem bližší informace ohledně pobytu v DM. *„Nepátral jsem po tom nějak závažně, vůbec.“* O to větší bylo jejich překvapení. *„Já jsem vlastně nevěděla, že budeme po šesti, vůbec...“* Přitom domov pořádá dny otevřených dveří a i mimo tyto dny mohou zájemci o ubytování přijít a prohlédnout si všechny prostory. Napadá mě otázka, pokud po tom nepátrali samotní studenti, rodiče by snad pátrat mohli. Ale ukazuje se, že celkem s klidem pošlou své dítě někam bydlet a ani neví, jak to tam bude přesně vypadat.

K velkému překvapení studentů není domov mládeže „vězením“ ani ničím podobným. Po poměrně krátké době zjistili, že pobyt v domově nebude „za trest“, ale že to může být celkem příjemná změna. *„...nakonec se to všechno obrátilo ve velice dobré, spíš k mému prospěchu.“* To dokládá i student prvního ročníku. *„Zprvu jsem si nebyl jistý, jestli tu chci být, ale teď vím, že jsem si vybral dobře.“* Také Petra měla před nástupem do tohoto zařízení horší představu o tom, jak to tu bude probíhat. *„...nakonec se to ukázalo všechno jako dobré...očekávala jsem to mnohem horší.“* Většina studentů potvrdila, že jejich počáteční nejistota se rozplynula během několika prvních dnů a týdnů. *„Jak už jsem sem přišel a byl jsem tu pár dní, tak už to bylo dobré, už se mi tu líbilo.“*

Novému zájemci o ubytování by Jan po tříleté zkušenosti s bydlením v DM poradil: *„...že se nemá čeho bát, i když jde do toho neznámého prostředí, že všude jsou lidi, všude se ke každému chovají dobře a každému vyjdou vstříc.“*

6.2 Bez rodičů za zády

Kódy v druhé kategorii se vztahují k životu studentů bez rodičovské kontroly.

Tuto kategorii utvořily kódy: svoboda (J13), výhoda (A2), pohoda (L12), samostatnost (H2), bez starostí (D9), bez vedení (P12), rozdíl (R18), vlastní zájmy (P30), volnost (H20), odlišnost (K19), odpoutání se (P27), osvobození (J27), dobrý pocit (A3), volné ruce (A25), přemýšlím (P6), rozporuplnost (R3), krok zpět (R19), jejich pohled (H 21), náhrada (R7),

nové možnosti (K37), vlastní volba (J14), zkušenost (J25), komunikace (L22), vlastní řešení (K38).

Hned jak se studenti seznámí s novým prostředím domova, začínají zjišťovat výhody, které jim bydlení v DM poskytuje. „...*je tady taková větší volnost, nebo jakože člověk si může dělat, co chce, že si může jít, kam chce oproti tomu, když jsem byl třeba doma, že nejste tak hlídání, protože to nejde, že, aby vás každý hlídal...*“ Také co se týká povinností, které si musejí studenti plnit, mají jich v DM dle jejich slov podstatně méně. „*doma víc uklízím, nebo tak a tady jen 1x za týden vytřu a umyju to celé...doma musím vysávat, utírat prach a takové.*“ Někteří tvrdí, že nemají povinnosti žádné. „*Je tu určitě miň povinností, možná dokonce žádné...*“ Jiný student tvrdí: „...*jenom tady není co dělat, žádná práce nebo tak, to je jenom za průšvihy.*“ A hned dodává. „*My opravujeme teďka barák, takže tam je toho hodně.*“ Další student je stejného názoru. „...*je tady řekl bych víc volnosti...miň práce, skoro nic nemusíš dělat.*“ Karel ale pohotově přišel s logickým vysvětlením. „*Doma máš třeba víc povinností, ale tady studuješ...máš zase větší prostor k tomu, aby ses dokázal učit, že jsi jakoby osvobozený od té úplné práce, tak jak doma třeba o víkendu.*“ Je pravda, že studenti mají hodně volného času pro sebe. Velký úklid pokoje se provádí 1x za týden a při plně obsazeném pokoji vyjde tato neoblíbená činnost na každého jednou za šest týdnů!

Co se týká osobního volna a možnosti vycházek ve večerních hodinách, názory studentů jsou dosti odlišné. Někteří mají doma mnohem přísnější režim, než je v tomto zařízení nastavený. „...*to bych musela být, jakože spíš doma a že bych jako do 21 hodin nemohla být venku přes týden, anebo do 22 hodin a tak...*“ Také Hana je s vycházkami spokojená. „...*tady mám mírnější ty pravidla i ohledně vycházek, takže mě je líp tady než doma.*“ Jiní pouze uznávají, že povolené vycházky jsou dostačující. „...*já si myslím, že určitě ty vycházky tady jsou přijatelné...*“

Starší a plnoletí studenti však už mají na omezení vycházek jiný názor. „*já doma žádné pravidla nemám, možná jako dítě jsem měla, ale teď už určitě ne.*“ Přízpůsobení se pravidlům znamená pro některé jisté omezení. „...*je v tom velký rozdíl, hlavně vycházky...*“ Studenti jsou plnoletí již ve třetím ročníku školy a často na to upozorňují. „...*většina lidí v našem věku už jsou dospělí a rodiče zas nemají takový odpor k tomu, aby je třeba někam pustili...*“ Bohužel, pravidla bydlení v DM jsou nastavena tak, že studenti

mají povolené vycházky do 21.45 hodin a pouze ve výjimečných případech mají povolené delší vycházky.

Hlavní přínos samostatného bydlení v domově spatřují studenti v množství času, který mohou využít dle svých představ. „...větší svoboda pro každého, každý to využije, jak chce.“ Pilní studenti zmiňují jako výhodu dostatek času na přípravu do vyučování, „...mám víc času, vlastně se můžu věnovat víc škole než doma...“ Ne každý však přípravu do školy bere zodpovědně. „...jakože naučit chvilku a vypadnout ven s kámošama...“ David přiznává. „...na školní věci se věnuji hodně málo, takže mám hodně času pro své osobní věci...“ Někdo jen zkonstatuje: „...tu mám svůj klid...“

Studenti se také musí brzy naučit poradit si v každé situaci. „...to vás teprve tady naučí, jak se vyrovnávat v životě s určitými situacema, jak vycházet s lidmi...škola života v jednom baráku...“ Samostatnost je jedna z dalších vlastností, které se tu studenti brzo naučí „Když budu něco potřebovat, tak si to musím zařídit sama.“ Jistě mají dobrý pocit, pokud mohou tvrdit: „...dokážu se o sebe postarat...“ Starší studenti dovedou vyjmenovat více pozitivních přínosů bydlení v DM. „...jste líp připraveni do toho života, než když jste doma...člověk se osamostatní, musí se naučit tolerovat i ostatní...“ V konfrontaci s ostatními člověk zjistí mnohé. „...co jsem si neuvědomila svoje chyby, co jsem třeba dělala, tak ostatní mi to řekli na rovinu, že jsem si to vlastně uvědomila a začala jsem to chápat...jsem se chovala úplně potom už jinak...“

Zároveň s osamostatněním získají studenti určitý nadhled. „...rodiče to možná vidí jinak – že jsem se změnila, ale myslím si, že to nebude tím, že jsem na internátu...“

6.3 Je to boj

Tato kategorie vypovídá o boji ve smyslu vydobytí si svého postavení mezi vrstevníky, „bojem“ s vychovateli i se sebou samým.

Tuto kategorii nejlépe charakterizují tyto kódy: jiná pravidla (J11), potíže (A8), poslušnost (H4), přizpůsobení se (J8), zkouška nervů (R32), hranice (L11), prostor (R28), osamělost (H32), dobré i zlé (H38), snaha (D6), rozdílný pohled (J37), priority (K45), když to neklape (H33), odchod (D16), realita (D18), konflikty (P4), rezignace (J34), jen chtít (J18), nadhled (P5), pochopení (P33), najít způsob (K23), osobní disciplína (L20), vím, co chci (J3), podpora (A15).

Hlavní téma, které se prolíná více kategoriemi je opět společné soužití s více studenty na pokoji. „ze začátku to byl problém, ale později jsme si zvykli, každý musí druhého respektovat, musí respektovat jeho nějaké požadavky, že mu třeba něco vadí...je to všechno na domluvě mezi těma lidma.“ Neshody můžou vyplynout z každodenních záležitostí, studenti musejí neustále brát ohled na druhé. „Je nás moc na tom pokoji, i když jsme teďka už jenom čtyři, tak i přes to je to hodně...když si tam pustí někdo televizi, když chce jít někdo spát dřív, někdo dřív vstává, takže je to takové docela obtížné.“ Dobré kamarádské vztahy velmi ovlivňují subjektivní pocity spokojenosti. „Teď jsou ty vzájemné vztahy horší než dřív, protože mi odešla nejlepší kamarádka a ještě teď, když jsem si našla takovou novější, která ji nahrazovala, tak ta mi taky odešla.“ Klima na pokoji pak není ideální a z dlouhodobého hlediska pro jedince prospěšné. „Nevadíme si, je to dobré, půjčíme si věci, ale není to ono, že bych jim něco říkala, když z někama dojdu.“ Podobnou zkušenost má i Jan, který nenašel mezi spolubydlicími nejbližší přátele. „Nejsou to ti, kterým bych se třeba svěřoval s problémem...“ Konflikty pak na sebe nenechají dlouho čekat. „...holky, co s náma bydlely, se nechovaly zrovna nejlíp...začaly nám dělat naschvály...přivlastňovaly si celý pokoj...nebylo to vůbec příjemné...“ Situace se pak může vyhrotit i velmi nepříjemným způsobem pro obě strany. „...my jsme sa neshodly s jednou holkou...jsme sa hádaly na chodbě...vychovatelka nás mosela aj odstrkovat už...“ Přitom stačí tak málo. „...nejdůležitější je ohleduplnost k druhým...stačí být jen tolerantní jedna k druhé...“

Nad otázkou vzájemné důvěry mezi studenty se zamýšlí jedna respondentka. „...tady nemůžete nikomu nic říct, protože se to automaticky ví všude...řeknete něco na konci chodby v páté etáži a za dvě hodiny to vijou ve dvojce, na druhé straně v rohu...“ Osobní zkušenost s neférovým jednáním má i další studentka. „Potkala jsem tu i takové zlomyslnější lidi, nebyli ohleduplní...i závistiví a tak, s tím se musíte vyrovnat, ty pomluvy, když je tady pět pater, tak se to docela šíří...to se najednou dozvíte něco, co jste v životě neslyšeli sami o sobě a s tím se musíte vyrovnat...takové to bude, no...“ Mnohem dříve se naučí rozpoznávat, jací mohou ostatní lidé být. „negativní zkušenost s povahama, jak se ten člověk dokáže chovat a co dokáže tomu druhému udělat...“ Kriticky zhodnotil chování některých studentů Karel, je vidět, že nesouhlasí s tím, aby se studentům vše tolerovalo. „Někteří se podle mého názoru nedovedou chovat, dělají neskutečný nepořádek na toaletách, sprchách a chodbách, nepřeji to nikomu vidět, natož uklízet.“

Jsou zde také patrné velké rozdíly mezi studenty středních škol a učilišť, jejich pojetí studijní přípravy bývá velmi odlišné. „...někdy většina spolubydlících nechápe některé mé chování a názory na věc, jedná se spíše o přípravu do školy, na kterou já osobně dbám více...“ Hana dodává: „...někteří jsou odlišní povahově a někteří se neučí a můžou zkazit i ty pilné studenty.“

Jisté neshody vznikají také mezi vychovateli a studenty. „...někteří ti starší vychovatelé nechápou dnešní módu anebo něčí styl a podle toho si pak na člověka udělají jiný obrázek, než v podstatě ten člověk je.“ V domově působí 12 vychovatelů, a i když se snaží dodržovat stejná pravidla, každý vychovatel zaujímá ke studentům jiný přístup. Studenti toto velmi citlivě vnímají. „...člověk, který má tu mladší paní vychovatelku může být trošku víc otevřený, než když nějakou starší a ještě k tomu zvláštní povahy...ten přístup je takový trošku jiný...“ Studenti však uznávají složitost situace. „...ten vychovatel to nemá s děckama lehké, ale někteří tady by ty problémy mohli řešit jiným způsobem...“ Renata to vidí realisticky. „Vychovatelky vyhrožují, trestají, nadávají, ale nedělají to kvůli sobě, ale hlavně kvůli nám, aby se z nás nestali takoví malí haranti.“ Přesto se stále objevuje prosba. „Trošku chápat ty ostatní, v některých věcech.“

Jistěže mají vychovatelé pochopení pro chyby ostatních i různé mladické nerozváženosti. Pokud však situace překročí únosnou mez, nezbývá než použít poslední z možných řešení a to je vyloučení z DM. Svě zkušenosti s tím má David. S odstupem dvou let hodnotí situaci bez větších emocí. „...jeden menší problém jsem musel řešit, když jsem se stěhoval na jinší intr, protože vlastně mě z tohoto vyhodili.“ Situaci vysvětluje jednoduše, dnes už se tím dávno netrápí. „Tak bylo to takové, že jsem to nečekal a bál jsem se, co bude doma...“ Po zkušenostech s bydlením na jiném zařízení se vrátil zpět na náš domov. „...tam to bylo trochu jiné a nebylo to taky špatné...ale bylo tam míň lidí, hodně míň...řekl bych, že horší, takoví, s kým jsme neměli moc společného...tak jsem se těšil zpátky...“

Studenti musejí také bojovat sami se sebou ve významu nastavení si vlastních hranic a budování smyslu pro odpovědnost. „...je to na každém kdo kolik vynaloží času přípravě do školy a kolik času si nechá osobního volna...“ Společné bydlení skýtá mnoho příležitostí k využití volného času a studenti se musejí naučit tento čas rozumně využívat. „...je tu právě hodně té volnosti...každý pojme ten svůj volný čas jiným způsobem...“ Plnění školních povinností by mělo být pro studenty prioritou, těžko se však odolává různým lákadlům a možnostem zábavy ve větším městě. „...to záleží na každém člověku,

jestli se chce věnovat do té školy ještě, nebo se na to vykašle a jde ven...“ Většinou studentů by se však dříve či později mělo podařit najít rovnováhu mezi školními povinnostmi a vlastní zábavou. „...dřív to bylo tak jako vlastně přes studijní dobu, tak jako po venku cárat...za toho světla a potom se učit večer, ale většinou to večer dopadlo tak, že už se nenaučíme, tak jsme si našli to, že se musíme učit od čtyřech do šesti a potom můžeme třeba jít ven...“ Ne každý má však vlastní pravidla nastavené tak jednoznačně. „...když nejsem naučený, tak nejdu ven, jak jsem, tak už můžu jít.“ Libor přiznává: „...já s tím bojuju, abych se nevykašlal na učení a tak se snažím, abych se učil a potom měl volno...“ Není to ovšem jednoduchý boj. „...já jsem taky bojoval, ale teď ve třetím ročníku, teď už jsem prohrál...“

6.4 Co s načatým večerem?

Tato kategorie popisuje, jak se studenti vypořádali s poměrně velkým množstvím volného času a možnostmi, jak ho využít.

Tuto kategorii utvořily kódy: možnosti (L2), školní povinnosti (A23), zábava se najde (K24), zkusit vše (P34), svůj plán (J19), zájmy (L13), vytíženost (H24), rozdíl (K29), jen ne učení (P15), nezáměr (R25), nic moc (P2), neinformovanost (A37), něco nového (R23), nápady jsou (J19), má to cenu (K56), jen chtít (K57).

Jak už jsem jednou zmínila, studenti mají v domově mládeže množství volného času. To jak s tímto časem naloží, záleží z větší části na nich. Účast v různých aktivitách je čistě dobrovolná záležitost. „*Porádají se tu různé akce, je to tu pestré...hodně aktivit, jak od ručních, tak sportovních.*“ Některé činnosti je možné využívat každý den, jiné jsou organizované v určité dny v týdnu, stačí si jen vybrat. „*S klukama se dokážeme zabavit, chodíme na ping pong, na stolní fotbálek a do posilky.*“ Zájmy studentů o jednotlivé aktivity se liší i v průběhu jejich pobytu v DM. „*Dřív jsem chodíval na volejbal, do posilovny, v prváku plavat, to bylo hodně dobré to plavání...*“ Volný čas nemusí být vždy jen organizovaný. „*Někam si jdeme sednout do kavárny, když je hezky, tak jsme jenom venku.*“ Většinu aktivit provádí studenti spolu s kamarády dle jejich možností a aktuální situace. „*...koukání na filmy, většinou venku ve městě, v kavárně, za intrem třeba v zimě stavět sněhuláky...*“ Plnoletí studenti přiznávají malé prohřešky proti domovnímu řádu. „*...zajít s klukama někam ven, no tak třeba na pivo, nebo někam.*“

Někteří studenti mají velmi nabitý vlastní program. „...podle toho, co je za den, tak buď mám nějaké kroužky svoje osobní, nebo sport, ale většinou něco dělám, nebo se připravuji do školy.“ Obzvláště sportovcům mnoho volného času nezbyvá. „Ze školy se vracím kolem druhé, ale to hned jdu na trénink a to se vracím kolem půl šesté rovnou na večeři...a podle toho, jestli je toho hodně do školy nebo ne, tak průměrně hodinu a půl se učím...“ Také Adéla školní přípravu nezanedbává. „...tak hodinku, dvě se učím, potom jdeme třeba s holkama do obchodu nebo tak se projít...“ Na rozdíl od studentů učňovských oborů, kteří starosti s učením rozhodně nemají, nejsou zatěžováni domácí přípravou a vystačí si s tím, co ve škole slyší. „...já dávám teďka ve škole pozor, tak já se učit nemusím...“

Jiní studenti nemají představu, jak by mohli svůj volný čas rozumně využít. „...kotel děcek sedí na intru...pohybují se z jedné etáže do druhé, protože nemají co dělat.“ Některé nabídky aktivit nezaujala. „Jediný, co mě na intru zatím baví, je stolní fotbalík a vycházky...slyšela jsem o té józe, ale to mě nějak nebere.“ Jiným to snad ani nepřijde divné, že nemají žádné zájmy. „...do školy musím, a pak stejně nic nedělám.“ Od nicnedělání není daleko k nudě. „...tak občas přijde taková nuda, ale to spíš taková, že...není co dělat, není v tu chvíli co dělat, nikomu se nic nechce...“ Vypořádat se s nudou umí také každý po svém. „...když se nudím, tak třeba jdu s klukama na ten fotbalík, nebo hraju na kytaru, nebo na klavír si zajdu...“ Je k tomu však zapotřebí trochu vlastní iniciativy. „...si pokaždé něco najdu, abych se nenudil.“

Někteří studenti poukazovali na to, že nemají dobrý přehled o tom, jaká je nabídka zájmové činnosti v DM. „...tu nabídku ani pořádně neznám...člověk aktivity vyhledává, ale sám za sebe.“ Další student poukazuje na to, že chyba bude asi někde jinde. „tak mě přijde, že aktivit je tu docela dost...je tu přece keramika i sporty všechny skoro a jako že by tam chodilo nějak moc lidí, sem si nevšiml, spíš jich potkávám jinde...“ Jedna studentka byla toho názoru, že se všichni ubytovaní o chystaných akcích nemusí včas dozvědět. „...ale třeba někdo o tom neví.“ Takovou variantu ovšem nepřipouští jiný student. „...si myslím, že ta informovanost je dobrá v rámci nějakých textů nebo plakátů na chodbách, že si všimnu, jako že je nějaká akce, takže to určitě tam problém není...“ To potvrzuje i další student. „Přece to i hlásí rozhlasem...“ Nakonec se většina shodne na tom, že kdo chce, najde si, co potřebuje. „...přece každý ví, kdo se o něco zajímá, tak ví, kam má jít...tady na nástěnku na chodbě a tam najde všechno, každou informaci, co se tady děje, každou akci, takže ten, kdo má zájem, to zjistí.“

Noví studenti by uvítali více zábavných akcí. „...diskotéky, nebo tak něco...nějakou kravinu třeba...večerní pochod v pyžamu, že by byla aspoň sranda.“ Další studentka dodává: „...kdyby se to domluvilo a někam zajelo...vypadnout prostě tady z toho baráku...když jste zavřená tady v tom baráku, tak vám to začne lézt na mozek.“ Vlastní tříletou zkušenost s chystáním zábavných akcí pro ostatní ubytované má jiný student. „...když už se něco nachystalo, že se něco bude dělat a strávilo se nad tím trochu času a potom se zeptalo lidí, kdo do toho půjde nebo nepůjde, tak ti lidi spíš nešli, tady se jednalo o tu lenost a o to, že by se ti lidi třeba ztrapnili...“ Zároveň však dodává: „některé akce má cenu dělat i pro méně lidí...“ Další student po zvážení celé situace dochází k názoru, že „...si musíme vážit toho, co nám tento objekt nabízí a plně toho využívat.“

6.5 Kamarádi jsou nejvíc

Kategorie jednoznačně dokládá důležitost kamarádkých a vrstevnických vztahů.

Kódy spadající do této kategorie jsou: setkání (H31), společnost (K32), na stejné vlně (A12), dobrá parta (L3), jako rodinka (D3), nejbližší (R26), tolerance (K35, H6), větší možnosti (H27), držet spolu (J32), podpora (D14), porozumění (H5), zázemí (K21), sdílení (H29), náš svět (R4).

Jednou z velkých výhod společného bydlení v domově mládeže, je blízký kontakt s ostatními vrstevníky. „Jsem tu pouze krátce a našel jsem si tu hodně kamarádů a kamarádek.“ Totéž potvrzuje i Hana, která díky sportovnímu vytížení dosud neměla tolik příležitostí navazovat nové přátelství s ostatními. „Výhodou je, že se skamarádíte s hodně lidma, naučíte se komunikovat, poznáte nové přátele...tam kde bydlím, tak ohledně toho sportu, tam nemám moc kamarádů a tady jich mám mnohem víc.“ Pokud se studenti dostanou na pokoj, kde najdou dobré spolubydlící, bývají velmi spokojeni. „... jsem se dostal do takové dobré party na pokoji, že jsem si našel v nich svoje kamarády a všechno...bavíme se spolu, všechno nám vyhovuje, všechno děláme spolu.“ Společné soužití s více spolubydlícími na pokoji nabízí možnost, že alespoň s někým si zde bude člověk rozumět. „Hned jsme si padly do oka a začaly si povídat, jako kdybysme se znaly tak 10 let...jsme nerozlučná trojka...“ Nutnost tolerance jiných názorů je potřebná i mezi spolubydlícími. „...ne vždy se shodneme, proto je potřeba také ohleduplnosti...musíte si sednout do noty, nebo aspoň trochu rozumět, jinak pro vás bude rok dlouhý.“

Ne vždy se však podaří, aby se kamarádství změnilo v přátelství. „*S některýma mám vztah přátelský, vydrží, ale s některýma ne...takový je život.*“ Je velmi důležité mít nablízku alespoň jednoho člověka, se kterým si člověk dobře rozumí, „*...nová spolubydlící ta mi hodně pomohla, jinak bych to tu asi nevydržela s těma holkama, co tam byly.*“

Studenti si brzy najdou cestu, jak se seznámit s ostatními se společnými zájmy. „*...třeba na studovně, tam většinou sedíme stavaři a rýsujeme, tak vždycky tam se potkáme.*“ Jiné možnosti seznámení popisuje další studentka. „*někteří se potkávají v různých putycích, někteří se potkají na studovně, kde hodí řeč a někteří při těch sportovních aktivitách.*“ Důležité je také to, co o sobě studenti prozrazují hned na první dojem. „*...třeba co poslouchají za hudbu, jak sa oblíkajú...a třeba jak sa poznajú, to záleží i na dojmu, že se začnou spolu bavit.*“ Bohužel, jak už to tak bývá, obvyklým způsobem seznámení je také společnost kuřáků. „*Hodně děcek se tady dalo dohromady díky tomu, že jsme si před intrem šli zapálit, tam si začal vykládat ten s tím a ten s tím a už to prostě utvořilo nějaký celek.*“ Díky velkému množství rozdílných typů lidí, s jakým se studenti v krátkém čase seznámí, si můžou utvořit vlastní názor na ostatní spolubydlící a najít si kamarády dle svých představ. „*Každý je svým způsobem jedinečný, každý vyniká v něčem jiném, každý má svůj styl...postupem času jsem mohl začít uvažovat s kým se doopravdy bavit...*“

Pomoc ostatním je dobrý prostředek k navázání kontaktů. „*Pomáháme si s věcmi do školy.*“ Vzájemnou oporu umí studenti přijímat i poskytovat. „*...mám v nich svým způsobem určitou oporu...si s nima rozumím, dovedou poradit...já jim dovedu občas poradit.*“ Dovedou ocenit možnosti rychlé výpomoci při řešení různých problémů a také rozšíření obzorů. „*...třeba nebudu něco vědět, tak doma bych na to byl sám...třeba bych na to nepřišel a tady mi někdo poradí...nebo někdo dělá nějaký sport, ke kterému bych se nikdy nedostal a přes něho bych se mohl do toho nějak dostat.*“ Potřeba kamarádství je pro lidi v tomto věku naprosto zásadní. „*...že s něma jsem celou dobu prostě, můžu si s něma povykládat a takové, že nejsem sám, že mi poradí...*“ Velmi pěkně to vystihuje další studentka. „*...znamenají hodně, když máte nějaké potíže, když potřebujete něco...poprosíte někoho...prostě se vypovídat někomu, když je vám nejhůř...tak to ti kamarádi splňují.*“ Kamarádi jsou nepostradatelní společníci adolescentů. „*Každodenní součást mého života tady, že bez nich bych se teď už neobešla, že bez nich kdybych tady byla, tak nevím, co bych dělala...*“ Některé věci umí vyřešit pouze mladí lidé mezi sebou. „*...osobně jsem tady poznala skvělou sortu lidí, kteří mi pomáhají zvládat jak těžké situace, ale i s úplnýma*

zbytečnostma. “ Studenti řeší také spoustu věcí, se kterými nemají potřebu svěřovat se dospělým lidem, protože mají pocit, že by s nimi nesdíleli stejný názor. „...*tak prostě za jednoho z nich určitě bych dala ruku do ohně, i když asi každá vychovatelka tady by si klepala na čelo, jestli jsem normální.*“

Student nejstaršího ročníku už má dobrý přehled o tom, co se v domově děje, kdo se s kým baví a má tudíž nárok tvrdit: „...*skoro se všemi se aspoň trochu znáte, takže je to taková větší rodinka.*“ Další student má optimistický názor. „*Když jsou dobří lidi, tak jde všechno.*“

6.6 Kniha přání a stížností

V této kategorii se soustředily představy a požadavky studentů zabývající se otázkou spokojenosti a nespokojenosti se současným stavem věcí.

Tuto kategorii utvořily kódy: omezení (H18, P10), zbytečnosti (H8), vybavení (J26), nepohodlí (R34), denní rytmus (H36), pochopte nás (K17), plané sliby (P3), nepátrat (D21), nemáte nárok (R13), kde být? (H19), soukromí (J35), zásadní věc (R33), řešení (R15), něco se lepší (J41), stejná pravidla (D22), spokojenost (L6), zvláštní osoby (K4), je to v lidech (K 41).

Zařízení domova a materiální vybavení jednotlivých pokojů nemůže nikdy dosáhnout takové úrovně a pohodlí, na jakou jsou studenti zvyklí z vlastního domova. Velmi často se tedy objevují připomínky. „...*no dalo by se to zlepšit, mírně řečeno...*“ Velkým problémem jsou velmi zastaralá dřevěná okna, některé z nich se nedají pořádně zavřít, jiné zase pro změnu otevřít. „...*mě se spíš nelíbí ty okna tady, jinak jako interiér je docela pěkný...*“ Studenti si velmi často stěžují na zimu v pokojích, bohužel, finanční situace neumožňuje tento palčivý problém v dohledné době řešit. „...*plastová okna, tady strašně táhne, když ležíte v posteli, tak nejenže táhne od těch spodních dveří, ale i od těch oken strašně...ani tak nevadí ta studená podlaha, ale prahy a plastové okna.*“

Dalším nedostatkem, na který studenti upozorňují je nedostatečné vybavení nábytkem v jednotlivých pokojích. „*Lepší postele, lepší okna a možná lepší skřínky-větší.*“ V pokoji mají studenti jako úložné prostory k dispozici postel, malý sekretář a velmi úzké vestavěné skříně, které nechal zhotovit ještě zakladatel našeho moderního města. S moderním vybavením pokoje ve 21. století již nemají tyto skříně nic společného. „...*oni jsou strašně*

maličký ty skříňky, to je šílený, tam se prostě nedá jen tak něco dát. Ještě když je vás na pokoji šest, tak to už je takový prostorově nevystačující, hlavně pro holky...“ Další studentka podotýká, že ani spaní na zdejších postelích není zrovna ideální. *„Někomu třeba vadí ty postele, že jsou nějak tvrdé...“*

Co se týká sociálního zařízení pro studenty, nutno podotknout, že již dávno nesplňuje ani předepsané hygienické požadavky, ovšem opět kvůli finanční situaci není naděje na zlepšení tohoto žalostného stavu, a domov vždy dostane příslušnou výjimku, která umožňuje provozovat toto zařízení bez postihu. *„...no prostě mi vadí ty sprchy smíšený, protože jich je pět na celý patro a ty záchody, to je taky moc...“* Za vše vypovídají neustálé prosby studentů: *„...ať teče teplá voda a ať teče dlouho...“*

Dalším tématem nekončících debat se studenty je nutnost respektovat určená pravidla společná pro všechny a z toho vyplývající různá omezení. *„...je tu dost zákazů, které by nemusely být.“* Někomu se to může zdát jako nepodstatná zbytečnost, pro mladé lidi celkem důležitá věc, patřící k jejich stylu. *„...že se nemůžou lepit plakáty, jako vím, že by to třeba poškodilo omítku...nedá sa...“* Také omezení týkající se společných návštěv dívek a chlapců přijde našim studentům zbytečné, z pohledu provozu domova je však opodstatněné. *„Co bych změnila, abychom se mohli navštěvovat na pokojích i s klukama.“* Je možné udělat výjimku, ne každý vychovatel ji však povolí. *„...někteří nechcú dovolit ani návštěvu do chlapeckého pokoje za účelem vypůjčení si věci...“* Studenti mají vyhrazené prostory, kde mohou pobývat společně, není jich však mnoho. *„...máte kamarády a moc společných místností, kde můžete být, není...“* Možnosti setkávání vyjmenovává další studentka. *„...sedět na schodech nám vychovatelé nedovolují, na studovně se učí, takže tam si nepopovídáte a jít ven teďka v období, když je zima, je docela divné. I když je dole velká společenská místnost, tak tam je lidí, tam je ruch, takže si tam nepopovídáte o osobních problémech...“* Stejný názor vyjádřil i další student. *„Jedna klubovna, a hala ve které je furt rušno, na schodech si člověk sedne a za dvacet minut už jenom slyší od vychovatele, nech si odkráčí...není tady s nikým kde být.“* Více společných prostor, pojatých jako odpočinkové zóny, kde by se všichni mohli nezávazně setkávat, studentům velmi chybí. *„...je tu nedostatek soukromí, hlavně, že každý má někoho na pokoji...není tady takové to, kde si ty lidi můžou sednout v klidu, popovídat si, nebo něco takového, to tady vůbec není.“* Jednoduše řečeno, studenti by občas potřebovali: *„...mít takový prostě větší klid.“*

Dalším omezujícím nařízením z pohledu studentů je stanovení večerky a nočního klidu, to se děje za pomoci centrálního zhasnutí světel a vypnutí zásuvek v pokojích. „...vypínání zásuvek ve 23 hodin.“ Je pochopitelné, že studenti proti tomuto nařízení často protestují. „...zhasínání světel, protože někdy se to nestihá.“ Zhasínání světel není jediným omezením ve večerních hodinách. „...vadí mi, že se o třičtvrtě na deset zamykají sprchy, zamyká se kuchyňka...a to zhasínání světel, to bylo něco na mě.“ Jedna studentka navrhuje možné řešení. „...myslím, že by bylo nejlepší, kdyby to fungovalo o půl jedenácté, ať vypnou velký a do dvanácti ať nechaj lampičky...neříkám celou noc, ale do té půlnoci určitě.“

Velkým tématem jsou také omezené vycházky studentů mimo DM ve večerních hodinách. „...ty vycházky, že by se to nějak posunulo, když chce jít někdo na koncert, třeba do 22.30 hodin...to by hodně lidí ocenilo...“ Starší studenti jsou ve svých požadavcích ještě odvážnější. „Aspoň do 12 hodin večer.“ Jiný student naopak uznává, že vycházky jsou dostačující. „Já si myslím, že ty vycházky tady jsou přijatelné...“ Další student pouze konstatuje: „...mě to nevadí...já jsem se přizpůsobil.“ A právě o to tady jde, studenti se musejí přizpůsobit pravidlům a respektovat je, jinak by v domově nebyl zaručený alespoň minimální řád a přijatelný režim.

Nejedna výtku padla také přímo na adresu vychovatelů. „...každý vychovatel by měl mít stejná pravidla pro každého...je to tu celkem nespravedlivé.“ Studenti si dobře všímají, jak k nim vychovatelé přistupují. „...si přeji, ať s nimi jednáte hezky a solidně, přitom někteří se tak vůbec nechovají k vám.“ Někteří vychovatelé jsou jim sympatičtí více, jiní méně. „už mám například určitou averzi vůči někomu...jiný mě naopak potěší...“ Vychovatelé v domově mají velmi důležitou úlohu a je jen na nich, jak ji využijí. „...dovedou být oporou, nebo také naopak...“ Najdou se i takoví studenti, kteří dovedou ocenit trpělivost vychovatelů a uvědomují si, jak je jejich práce náročná. „...když si vezmu, jak se studenti dovedou k svému prostředí chovat, tak vychovatele obdivuji...já bych občas zabil i sám sebe...“ Velmi poučnou radu má pro ostatní studenty a nové příchozí Libor. „...když bude dobře vycházet s vychovatelama, tak už to má dobré, vycházky bude mět delší a bude spokojen.“ Kéž by i většina jiných studentů byla stejného názoru a vše probíhalo tak hladce.. „Když si bude člověk uklízet, plnit povinnosti, slušně zdravít, tak jako není co řešit.“

Nejsou to ovšem jen výtky, většina studentů si zdejší vychovatele pochvaluje. „...jak jsme měly konflikty s holkama na pokoji, tak nás hodně podpořila paní vychovatelka a to nás

potěšilo... “ Dobrou zkušenost má i jiný student. „Vychovatelé jsou tu dobří, pomůžou vám i s věcmi do školy, když chcete, můžete si zajít za nimi jen tak popovídat.“ Je velmi důležité, aby vychovatel našel ke svým svěřencům správnou cestu a aby mezi nimi byla dobrá vzájemná komunikace. „...vždy se snaží poradit, pomoci, vyřešit...je to taková vaše druhá mamka a někdy i kámoška.“ Vychovatel v domově mládeže by měl být komunikativní, kamarádský, chápavý, ale také tvůrčí, důsledný a spravedlivý „pár výtek mám...naštěstí mám chápající, ochotnou a milou paní vychovatelku.“

Na závěr snad stačí jen dodat slova jedné studentky. *„hodně lidem se tady líbí, že třeba v neděli přijíždějí rádi a někteří třeba na to nadávají, ale mě se zdá, že je to tady v pohodě úplně, že nemajů proč, já sa tady vždycky těším.“*

7 ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Na závěr výzkumu jsem se nažila shrnout odpovědi na základní a dílčí výzkumné otázky.

Jaké jsou nejčastější problémy studentů při adaptaci na pobyt v Domově mládeže?

Studenti přicházejí do domova mládeže po ukončení školní docházky na základní škole. Přicházejí z různých rodinných prostředí, každý z nich je jinak vybavený do života v kolektivu. Po příchodu do DM si musejí zvykat na jiné podmínky, sžívat se s novým prostředím, začlenit se do nového kolektivu a to není vždy jednoduché. Musí se podřídit zavedeným pravidlům a tyto pravidla respektovat.

Pro většinu studentů je největší změna společné bydlení s dalšími pěti studenty na pokoji. Musí se naučit respektovat jeden druhého, být tolerantní, zároveň si však také musí umět prosadit vlastní názory a požadavky. Společné bydlení s dalšími studenty na pokoji s sebou nese naprostou ztrátu soukromí. Studenti jsou na pokoji málokdy úplně sami, což může introvertně založeným jedincům činit značné potíže. V tomto ohledu mají nespornou výhodu sociálně zdatní jedinci. Přesto však velký počet spolubydlících na pokoji, studenty ze začátku vnímán s obavami, nebyl ve výsledku hodnocen jako stěžejní problém.

Studenti se v novém prostředí musí brzy osamostatnit a začít se spoléhat sami na sebe. Velmi důležité je, aby si co nejdříve našli rovnováhu mezi plněním školních povinností a zábavou. Čím dříve se naučí smysluplně využívat množství volného času, který se jim nabízí, tím lépe pro ně.

Pro některé studenty je ze začátku obtížné respektovat zavedená pravidla v DM, jako jsou včasné příchody z vycházek, provádění ranních úklidů na pokoji atd. Problémy s dodržováním těchto pravidel mají většinou studenti, kteří měli benevolentní výchovu v rodině a studenti hůře přizpůsobiví.

Některým studentům může dělat problémy respektovat autoritu vychovatele, zvyknout si na jiný výchovný styl, než na jaký byli zvyklí v rodině. Může trvat delší dobu, než si vychovatel se studentem na sebe zvyknou a než se mezi nimi vytvoří vzájemná důvěra.

Jakou důležitost přikládají studenti vzájemným vztahům?

Dobré vzájemné vztahy mezi vrstevníky jsou pro studenty velmi důležité. Tráví spolu velké množství času, navzájem si vyměňují své názory, dovedou si pomoci v nesnázích a podporovat jeden druhého. Kamarádi jsou důležitou a neoddělitelnou součástí života

mladých lidí, jsou zdrojem neocenitelných informací o okolním světě. Kamarádi jsou jedním z hlavních důvodů, proč studenti oceňují společné bydlení v domově mládeže. Mohou se zde setkávat s velkým počtem mladých lidí a najít si mezi nimi spřízněného člověka. Společně sdílený čas strávený v DM vytváří dostatek prostoru pro vznik dlouhodobých přátelství.

Co přispívá k pocitu spokojenosti studentů?

K pocitu spokojenosti studentů v DM přispívají především dobré vztahy s ostatními spolubydlicími na pokoji. Vychovatelé se snaží ovlivnit složení obyvatel na jednotlivých pokojích tak, aby co nejvíce vyhovovalo potřebám studentů (sportovci, studijní typy, atd.), aby byly minimalizovány neshody mezi studenty. Ne vždy se podaří, aby na pokoji probíhala vzájemná komunikace mezi studenty bezproblémově.

Studenti dokážou ocenit, pokud s nimi vychovatel jedná jako s dospělými jedinci a stane se jejich rádcem, pomocníkem a přirozenou autoritou.

Mladší studenti mají velkou radost z větší volnosti, než jakou měli doma. Relativní pocit svobody a možnost zvolit si, co budou dělat ve svém volném čase, se jim velmi zamlouvá.

V domově mládeže mají studenti také možnost navštěvovat řadu zájmových aktivit, poznají tak nové způsoby trávení volného času a mohou rozvíjet své dovednosti v řadě činností. Možnost seberealizace pomáhá adolescentům k upevnění zdravého sebevědomí.

Jak studenti vnímají pobyt v Domově mládeže?

Z výpovědí studentů vyplynulo, že čas strávený v domově mládeže hodnotí jako přínosný, naučí se zde větší samostatnosti, zodpovědnosti, řešit různé problémy a také hospodařit s penězi. Je to pro ně zkouška, příležitost k hledání vlastní cesty.

Velký počet studentů soustředěný do jedné budovy má své výhody i nevýhody. Najdou si zde hodně nových kamarádů během krátkého času, musí však respektovat jistá pravidla, která jim mnohdy připadají omezující. Avšak klady takového bydlení jednoznačně převyšují zápory, což potvrdili i samotní studenti.

8 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Následující stručná doporučení jsou věnována studentům, některá z nich dokonce samotní studenti zmínili při rozhovorech. Tato doporučení mohou být brána jako malý návod a povzbuzení pro nové studenty přicházející do DM.

DOPORUČENÍ PRO STUDENTY

- Internát je skvělý způsob, jak být v kontaktu s velkým množstvím lidí.
- Mezi množstvím studentů se určitě najde spřízněná osoba.
- Zapojit se do organizace života v DM, nápady na zlepšení jsou vítány.
- Naučit se zorganizovat si svůj volný čas podle vlastních potřeb.
- Čas vynaložený studiu se jistě dobře zúročí.
- Snažit se pochopit úlohu vychovatele.
- Komunikace s dospělými je umění, které se dá lehce naučit.
- Nebát se požádat o pomoc a radu.
- Každý problém se dá rozumným způsobem vyřešit.
- Tolerance a ohleduplnost jsou vlastnosti, které člověk potřebuje celý život.
- Vstřícný přístup, úsměv a slušné chování dělají zázraky.
- Odpovědnost za svůj život má každý ve svých rukou.
- Je dobře, že jsme každý jiný.
- Být sám sebou.

ZÁVĚR

Diplomová práce se věnuje tématu života studentů v domově mládeže.

Domovy mládeže jsou školská zařízení, která slouží především pro takové žáky, kteří nemohou denně dojíždět do školy. Těmto žákům domovy mládeže poskytují ubytování, stravování a výchovnou péči.

Práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. V teoretické části práce jsem se snažila uceleným způsobem zpracovat problematiku výchovy a začleňování jedince do společnosti. Vycházela jsem přitom z dostupných publikací zabývajících se výchovou ve volném čase, osobností jedince v období adolescence a procesem socializace jedince.

V praktické části práce jsem provedla výzkum, jehož cílem bylo pomocí kvalitativních metod zmapovat názory, postoje a pocity studentů ubytovaných v domově mládeže.

Žáci základních škol dnes vycházejí z deváté třídy, studenti na středních školách tedy dosáhnou plnoletosti již ve třetím ročníku. Právem se považují za dospělé jedince, mají jistá práva a také povinnosti. Přesto, pokud jim to rodina neumožní, musejí ještě jistou část svého života trávit ve výchovném zařízení a přizpůsobit se požadavkům a nárokům, které mnohdy považují za omezující.

Výsledky výzkumu ukázaly, že studenti si ze své vlastní rodiny přinášejí rozdílné vzorce chování a jednání, při společném bydlení v domově mládeže pak dochází ke konfrontaci s ostatními studenty a dospělými jedinci. Mísí se tu hned několik pohledů na svět kolem nich.

Z výpovědí studentů vyplynulo, že čas trávený v domově mládeže hodnotí jednoznačně jako přínosný. Studenti se v novém prostředí adaptují poměrně brzy a většinou jim nečiní velké potíže přizpůsobit se novým požadavkům a pravidlům. Tyto pravidla dokážou chápat a respektovat. Studenti se v novém prostředí musí rychle osamostatnit a začít se spoléhat sami na sebe, což považují za velkou výhodu do budoucna.

Kladně také hodnotí možnost rychlého seznámení s velkým množstvím vrstevníků, mezi nimiž si najdou kamarády se společnými zájmy. Právě utvoření pevných kamarádských vztahů hraje důležitou roli při správné socializaci jedince. Přátelé a kamarádi jsou neoddelitelnou součástí života mladých lidí, dodávají jim pocit sounáležitosti.

Studenti dokážou ocenit i práci vychovatele, pokud s nimi jedná jako s dospělými jedinci, stane se jejich rádcem, pomocníkem a přirozenou autoritou.

V době, kdy se studenti dostávají z přímého dohledu své rodiny, přebírají velkou část zodpovědnosti za jejich výchovu pracovníci s dětmi a mládeží. Nelehkým úkolem vychovatele v domově mládeže je provést studenta obdobím puberty a adolescence na břeh dospívání a dospělosti. Tato cesta není lehká, je často lemována nejrůznějšími příkořími, přičemž vychovatel za své svěřence nese plnou zodpovědnost po dobu pobytu v domově mládeže.

Vychovatelé v domovech mládeže pracují napůl s „hotovým“ člověkem, který chce jít mnohdy svojí vlastní cestou. V tomto směru mají více ztíženou práci než vychovatelé pracující s mladšími dětmi.

Doufám, že má práce přispěla k utvoření uceleného obrazu o životě studentů v domově mládeže, jejich problémech, pocitech, přáních a názorech na společně sdílený čas.

Zpracování diplomové práce zabývající se problematikou mládeže rozšířilo moje pedagogické vědomosti a doufám, že zároveň i posílilo mé pedagogické schopnosti a dovednosti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografické publikace:

- [1] BEDNAŘÍK, A., a kol. *Životné zručnosti a jako ich rozvíjat: príručka pre pracovníkov s deťmi a mladými ľuďmi*. Bratislava: Nadace pre deti Slovenska, 2004. ISBN: 80-969209-5-2.
- [2] BLIŽKOVSKÝ, B. *Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi*. Ostrava: Amosium servis, 1992. ISBN 80-85498-18-9.
- [3] ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-763-X.
- [4] GRECMANOVÁ, et al. *Obecná pedagogika II*. Olomouc: Hanex, 2002. ISBN 80-85783-24-X.
- [5] HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.
- [6] HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-635-7.
- [7] HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- [8] HORKÁ, H. *Výchova pro 21. Století. Koncepce globální výchovy v podmínkách české školy*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-85-0.
- [9] CHRÁSKA, M. *Úvod do výzkumu v pedagogice*. Olomouc: UPOL, 2006. ISBN 80-244-1367-1.
- [10] JANIŠ ml., K. *Úvod do problematiky volného času*. Opava: Slezská univerzita, 2009. ISBN 978-80-7248-530-7.
- [11] JŮVA, V., et al. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-85931-95-8.
- [12] KLAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc, UP, 2000. ISBN 80-7076-669-8.
- [13] KOHOUTEK, R. *Základy užití psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s.r.o., 2002. ISBN 80-214-2203-3.

- [14] KOLEKTIV AUTORŮ. *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001. ISBN 80-7067-953-0.
- [15] KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [16] KRAUS, B., et al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-125-1.
- [17] KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk, prostředí, výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- [18] MACEK, P. *Adolescence: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-348-X.
- [19] MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy*. Praha: Univerzita J. A. Komenského, 2007. ISBN 978-80-86723-29-7.
- [20] MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
- [21] MORGAN, D., L. *Ohniskové skupiny jako metoda kvalitativního výzkumu*. Brno: Albert, 2001. ISBN 80-58834-77-4.
- [22] MUSIL, J. *Sociální psychologie*. Zlín: UTB, 2005. ISBN 80-7318-292-0.
- [23] NĚMEC, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002. ISBN
- [24] PALÁN, Z. *Lidské zdroje. Výkladový slovník*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0950-7.
- [25] PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.
- [26] PELIKÁN, J. *Hledání těžiště výchovy*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1265-2.
- [27] PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-546-2.
- [28] PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník: Nové, rozšířené a aktualizované vydání*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

- [29] PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
- [30] ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha. Portál, 2004. ISBN 80-7367-124-7.
- [31] SAK, P., SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce: Sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. Praha: Svoboda Servis, 2004. ISBN 80-86320-33-2.
- [32] SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-1007-X.
- [33] ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- [34] WARD, P., ADAMS, S., LEVERMORE, J. *Jak se připravovat na práci s mládeží*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-044-8.

Elektronické zdroje:

- [35] Úmluva o právech dítěte. In: Dokumenty OSN. [cit. 12. 4. 2010]. URL: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>>.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

apod.	A podobně.
atd.	A tak dále.
CD	Compact Disc.
cm	Centimetrů.
ČR	Česká republika.
DM	Domov mládeže.
GPS	Global Position System.
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.
např.	Například.
OA	Osobní anamnéza.
OSN	Organizace spojených národů.
př. n. l.	Před naším letopočtem.
RA	Rodinná anamnéza.
tzn.	To znamená.
ZŠ	Základní škola.

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Obr.: 1 Proces socializace</i>	36
<i>Obr.: 2 Činitelé procesu socializace</i>	37

SEZNAM PŘÍLOH

P I.....	Předvýzkum
P II.....	Volné psaní
P III.....	Individuální rozhovor

PŘÍLOHA P I: PŘEDVÝZKUM

1. Jaké jsi měla představy o životě v Domově mládeže, než jsi na něj nastoupila?
2. Jak sis zvykla na bydlení v DM?
3. Myslíš si, že má pro tebe bydlení v DM nějaký přínos?
4. Jak ti vyhovuje společné soužití s ostatními spolubydlícími?
5. Jaký by podle tebe měl být vychovatel v DM?

1. Většinou věci jsem věděla, protože tu mám kamarádky, ale i strýce a teta tu bydleli, takže mě na život v DM již prověřili. Ale kdybych nic nevěděla, tak si se představití asi tak, že je tu hodně pravidel, určitě pravidla a taky se je to tak.
2. Rychle jsem si velmi rychle. Myslela jsem, že to bude hodně, ale je to jinak než se zdálo. Ale dočasně nechápu, proč se samy mají spíchat.
3. Ano, a to se budu samostatněji, více se připravím na život, najdu si nové kamarádky.
4. Bylo vyjetí, ale asi jen protože ~~tu~~ mám na pokoji přítelkyni, protože jsem znala se základní školy. A z toho mám na pokoji 2 bytáře spolubydlící. Ale kdyby to bylo nově tak bych změnila počet lidí na pokoji, protože 6 mi přijde až moc, dala bych to tak na 3 lidi na pokoj. Jak jsme teď po 6, tak už se pomalu někdy neshodneme a jedli to přijde tak těžké, tak se tu posebujeme =)... Ale zatím si není na co stěžovat, když je dobrý kolektiv.
5. Člápaný, milý, společenský, přátelský ale i na druhou stranu přísný. Měl by možná být i mladý, protože mladý člověk chápe lépe mladé lidi. Jistě měl by být hodný a něco více i povolit než je v pravidlech např. delší vycházky, ale naobutou stranu i přísný, když si ome v jaké říjeme dnes dobře. A taky by se na's měl zastat za to, aby dýl sžíli sžíla =D...

PŘÍLOHA P III: INDIVIDUÁLNÍ ROZHOVOR

Očíslované a podtržené jsou otázky, které byly připravené dopředu. Pouze podtržené a neočíslované jsou otázky, které vyplynuly v průběhu rozhovoru.

Rozhovor je přepsaný v hovorové mluvě tak, jak se respondent vyjadřoval.

Individuální rozhovor Karel:

1. Řekni mi prosím, kolik ti je let, jak dlouho na DM bydlíš a na kterou školu chodíš a kolik je vás momentálně na pokoji?

Tak je mi 18 a na intru bývám 3 roky. Chodím na střední průmyslovou školu, obor stavebnictví a na pokoji je nás 6 celkem.

2. Měl jsi na domově nějaké kamarády nebo starší sourozence?

Ne nikoho.

3. Mohl bys mi zkusit popsat, jaké jsi měl představy o životě v DM, než jsi na něj nastoupil?

Respektive vůbec žádné představy, nevěděl jsem, do čeho jdu, pomalu ani kam jdu. Všecko bylo nové, takové vlastně poprvé takové zjištění, co se děje na takovém intru.

A nezjišťovali jste ani na internetu, nebo tak jak to tu bude?

Tak nepátral jsem po tom nějak závažně, vůbec.

4. Můžeš se pokusit popsat mi tvoje pocity první týdny v novém prostředí?

No tak ty úplně první pocity, když jsem tady byl na dni otevřených dveří naší školy, tak už jsem to psal, působilo to na mě tak depresivně, jsem se bál, nevěděl, do čeho to jdu. Jsem si říkal, co je to za vězení, co tady budu dělat, se asi zblázním. No ale nakonec s to všecko obrátilo ve velice dobré, spíš k mému prospěchu. Jsem tady mezi dobrýma lidma a nestěžuju si vůbec.

5. Jak dlouho ti asi trvalo, než sis zvyknul na nové prostředí?

No tak když zavzpomínám, ačkoliv se adaptuju strašně rychle v jakémkoliv prostředí, tak moc dlouho mi to netrvalo, tak kolik to mohlo být...během toho prvního měsíce, tak to už si pamatuju, co jsme dělali za skopičiny, tak to už...radši nevzpomínat.

6. Vyhovuje ti zázemí na pokoji pro studenty, které v současnosti DM poskytuje?

Tak zázemí mi vyhovuje, jsme vůči sobě tolerantní. Když se někdo potřebuje učit, tak se učí.

Jo, ale já jsem myslela spíš to vybavení a tak.

Jo zázemí...no, dalo by se to zlepšit, mírně řečeno...

7. Dělal ti potíže přizpůsobit se pravidlům, které je nutné v domově dodržovat?

Ani tak ne, nedělalo žádné potíže.

Ani to jídlo v určitou dobu a tak?

Ne, na to jsem byl zvyklý.

8. Je něco, co ty osobně vnímáš jako příliš omezující?

Příliš omezující? Spíš bych přešel k takovému tématu, že když je tady někdo v páru a nesmí se stýkat tady respektive, když doma spolu bydlí ve stejné obci, tak to mi dojde spíš takové omezující. Že ti dva lidi by taky mohli být spolu. Ne bydlet, ale prostě mohli by být spolu třeba... ne rozhánět na schodech, když se někdo tak stýká a takovéto. To je asi jediné, co je tak omezující.

Tak kde by třeba tak mohli být?

Nevím dejme tomu tak v klidu si sednout do klubovny nebo to...mít takový prostě větší klid.

9. Když to porovnáš s pravidly, které musíš dodržovat doma, je to velký rozdíl?

No je v tom velký rozdíl, hlavně vycházky a takovéhle věci no.

V čem je třeba ten rozdíl?

Tak není tam vlastně ta pravidelná doba, kdy musím přijít, kdy můžu odejít. Taky vlastně to jídlo, kdy se můžu jenom najíst. Můžu být také kde chci, kdy chci se svojí přítelkyní a toto je spíš takové omezující dejme tomu z tohoto pohledu v domově mládeže.

10. Zajímali se rodiče o to, jak se ti na DM líbí?

Zajímali se, byly to telefonáty každý den, jak se mi líbí, co nového ve škole... no zajímali se hodně, co se tady děje, poslední dobou už ani tak ne, pro jistotu ☺

11. Máš pocit, že se chováš jinak doma a jinak tady?

Já se chovám úplně stejně, jak tady, tak doma, tak kdekoliv.

12. Co přispělo k tomu, aby se ti na intru líbilo?

Mě se tady líbilo, tak vlastně kvůli tomu, že jsem se dostal do takové dobré party na pokoji, že jsem si našel v nich svoje kamarády a všechno a byly jsme...bavíme se spolu, všechno nám vyhovuje, všechno děláme spolu. Tady tyhle věci k tomu hodně přispěly.

13. Zkus popsat, jak vypadá tvůj běžný den tady.

Tak většinou v 7 hod ráno budíček, na záchod, do sprchy, potom se ve středu, jenom ve středu se nasnídat a rychle letět do školy. Tam přežít těch pár hodin, vrátit se na intr, najíst se, přijít na pokoj, nechat si sednout ten oběd, odpočinout si od toho obědu a teď vesměs už většinou přes ten studijní klid se učit do večere a po večeri prostě zajít s klukama někam ven, no tak třeba na pivo nebo někam. A to je tak asi všechno a okolo té desáté večer vlastně po sprše a po všem zase se zklidnit, prostě sednout do postele, pustit si film, podívat se na film a spát.

Proč jsi říkal „teď už“ přes tu studijní dobu se učit, to znamená, že předtím to tak nebylo?

Ne, dřív to tak moc nebylo, dřív to bylo tak jako vlastně přes studijní dobu, hlavně když je spíš takové to pěkné počasí, že většinou odpoledne tak jako po venku cávat a tak dál, za toho světla a potom se učit večer. Ale většinou večer to vypadalo tak, že už se nenaučíme, tak už jsme si našli to, že se musíme od čtyřech do šesti učit a potom můžeme třeba jít ven a třeba pak jako hodinku od těch 9 do 10 učit.

14. Když porovnáš množství času, které musíš vynaložit přípravě do školy a čas na tvé zájmy, v jakém je to poměru?

V jakém je to poměru? Dejme tomu osobní zájmy spíš 2:1 ke škole.

15. Jak nejčastěji trávíš volný čas v DM?

Nějakým koukáním na filmy, většinou venku ve městě, v kavárně, za intrem třeba v zimě stavět sněhuláky, na jaro stavět mája, plánování třeba dalších aktivit, jako byly třeba „Aprílkros“ a takovéto...

A bude máje, aj letos?

Bude.

16. Nudíš se někdy?

Tak občas přijde taková ta nuda, ale to spíš taková, že...není co dělat, není v tu chvíli co dělat, nikomu se nic nechce. To se člověk potom nudí.

18. Které činnosti využíváš, které se na DM nabízí k využití tvého volného času?

Tak vlastně teď, co jsem ve třetím ročníku, tak asi žádné. Dřív jsem chodíval na volejbal, do posilovny, v prváku plavat, to bylo hodně dobré to plavání a teď už ani tak moc ne.

17. Jsi spokojený s nabídkou aktivit, které tady jsou?

Spokojený s nabídkou...aby jsem řekl pravdu, tu nabídku ani pořádně sám neznám, tak to nemůžu takto posoudit, jestli spokojenost nebo nespokojenost. Člověk takové aktivity vyhledává, ale sami na sebe.

19. Které aktivity v DM postrádáš, co by tu mohlo být a není?

Co by tu mohlo být.....mě nic nenapadá...vůbec nic...

Nevadí, třeba tě pak napadne.

20. Myslíš si, že doma bys měl větší možnosti využít svůj volný čas dle svých představ?

Tak měl bysem ten čas... využil bych ho rozhodně jinak, mám doma to svoje zázemí ve sportu a v takových věcech, že když je pěkné počasí, obuje brusle, jdu na brusle, člen tenisového klubu mám tenisový kurt zadarmo a s volným časem nakládám jinak než tady.

21. Co pro tebe znamenají kamarádi?

Tak vlastně mám v nich svým způsobem určitou oporu, že si s nima rozumím, dovedou poradit, já jim dovedu občas poradit...Nevím, jak to rozvádět dál...

22. Takže máš tu někoho, s kým si velice dobře rozumíš?

Ano, mám.

23. Kolik tu máš takových blízkých lidí?

Jakože hodně blízkých mám 5 lidí.

24. Myslíš si, že se v Domově může utvořit jakoby dobrá parta studentů?

Může, když jsou dobří lidi, tak jde všechno.

25. Jak se taková lida najdou, dají dohromady?

Většinou by sem řekl, že k tomu slouží taková náhoda. Takové, že člověk se chodívá učit za pěkného počasí ven pod strom a vidí třeba dvě holky, jak si tam hrajou badminton a chodí tam třeba celý týden a dojde mu blbě, aby si nemyslely, že je šmíruje, se s něma začne bavit, dá se s nima do řeči a zjistí, že jsou vlastně úplně v pohodě. Začneme se bavit, já je seznámím se svýma kamarádka, ony se svýma kamarádkama a tak prostě se seznamujem, seznamujem až tu máme za ty 3 roky takovou stálou skupinku lidí se, kterýma se fakt bavíme a chodíme spolu ven atd.

27. Jak ti vyhovuje společné soužití s více studenty na pokoji?

Tak ze začátku to bylo hodně těch 6 lidí, když jsem si představil na pokoji, ale postupem času...nevadí mi to soužití, že je nás tam tolik. Je to sice malý prostor na tolik lidí, ale vystačíme si i s takovým prostorem.

28. Co by se dalo říct o vašich vzájemných vztazích – myslím těchto nejbližších spolubydlících?

Tak my máme vzájemné vztahy velice dobré, jak už jsem to říkal, tam je ten jediný důvod, že každý jsme jiný, každý máme svůj styl, jiný život a rozumíme si, fakt si rozumíme velice dobře, že máme to soužití velice dobré. Ne žádné hádky, žádné rozpory, nic.

29. Musel jsi řešit na intru nějaký závažnější problém?

Až mě to překvapuje, tak za ty skoro tři roky jsem žádný problém tady neřešil.

31. Myslíš si, že pobyt v DM má pro tebe nějaký přínos?

Tak ten přínos je vlastně v těch známostech, které vlastně jsem tady poznal a tak dále, jakože našel jsem si tady svoje nové kamarády, spoustu dalších zajímavých lidí. Když - to by sem třeba zas doma neměl – když bych potřeboval s něčím poradit, co já bych sám nevěděl, tak tady stačí zajít třeba o dva pokoje, o tři pokoje nahoru, dolů, doboku a dovedou mi poradit a toto je takový přínos, takové to pohodlí, když člověk neví, že mu někdo dovede poradit – z hlediska profese.

32. Kde jsi momentálně raději, doma nebo na DM?

No,...kdyby se pominuly ty ranní hodiny sezení ve škole, tak stoprocentně na intru. Na intru jsem hodně rád, ale taky se rád ukážu doma a rád si doma pobudu, je to takové vyrovnané.

33. Kdybys mohl tady něco změnit, co by to bylo?

Nevím, já by sem tady spíš nic neměnil, protože to už by nebylo ono. To už člověk má zaužívané svůj bordel, svůj pokoj, všechno, i to mizerné jídlo, všechno, a kdyby se tady něco změnilo, byla by to katastrofa, tak by sem to řekl.

Nejseš ty náhodou konzervativce?

Ne, ale tady toto jako, kdyby se tady něco fakt jako zásadně změnilo, tak zase si na to zvykat...

Ale jako třeba k lepšímu...

Jako kdyby se tady mohlo něco změnit, tak spíš by sem to viděl v některých lidech, co by se mohlo změnit, kteří by tady třeba nemuseli být.

V lidech jako kterým směrem?

V lidech jakože třeba na etáži, některé určité pokoje, co dělají, neslušně řečeno bordel...

Jo takhle, myslíš jako studenti?

Studenti, no.

Jinak taky by se tu mohlo dbát na hygienu v kuchyni, taky bychom mohli mít závěsy na pokoji sem tam oprané, takové věci, takové drobnosti by se mohly změnit.